

Opbouw

Tot opbouw van het gereformeerde leven

R. Brands, Middelburg

Uitverkoren door de Goede Herder

„Mijn schapen horen naar mijn stem...
en niemand kan iets roven uit de hand
mijns Vaders” (Joh. 10:27-29)

'Uitverkiezing' is een thema, dat weliswaar als een gouden draad door heel de Bijbel heen loopt, maar zich desondanks niet in grote populariteit mag verheugen. Veelal is de boodschap van de uitverkiezing gezien als iets bedreigends, dat er op uit is mensen in de put te brengen, maar in Joh. 10 komt de boodschap van de verkiezing naar voren als vooral een troostend en behoudend werk van de Heiland.

Bevrijding

Joh. 10:22-39 speelt zich af op het feest van de tempelvernieuwing, het bevrijdingsfeest, waarop de Joden de heldenstrijd van hun voorouders herdachten, toen onder leiding van Judas de Maccabeeër de kracht van de Syrische overheersing werd verbroken. En juist in de tijd dat er weer sprake is van vreemde overheersing, nu door de Romeinse bezettingsmacht, gaat het verlangen van de Joden uit naar een nieuwe bevrijding door een grote Bevrijder, de belofte van de Messias. De Joden over wie in Joh. 10 verteld wordt vroegen zich af of Jezus misschien die langverwachte bevrijding zou brengen. Ze wisten nog maar steeds niet, wat ze aan Hem hadden. En op een moment dat ze Jezus dan zien in de Zuilengang van Salomo, omringen ze Hem met de vraag: „Hoelang laat u ons in het onzekere?” In Zijn antwoord legt Jezus de diepste grond van geloof en ongeloof bloot: „Gij gelooft niet, omdat ge niet tot mijn schapen behoort. Mijn schapen horen Mijn stem.”

De Herder

Het was in het oude oosten gewoonte dat verschillende herders, die overdag ieder met z'n eigen kudde gezworven hadden (de herder voorop met stok en staf, de schapen hem volgend) 's nachts hun kudden bij elkaar dreven in een gemeenschappelijke schaapskooi. Er gaan immers veel makke schapen in één hok. Ja, dat beeld van de kudden spreekt in onze tijd misschien niet meer zo aan, vertechniseerd als

onze wereld is. Voor ons heeft dat beeld van de kudde iets grauws en vaals gekregen: de mens als kudde-dier, waarbij alles geëgaliseerd is en gemassificeerd: mensen zoeken allemaal dezelfde genoegens, mensen volgen allemaal dezelfde modevoorschriften en zo meer. Maar in de Bijbel drukt dat beeld niet zozeer dat grauwe, eenvormige uit als wel het levende en persoonlijke: De herder kent nl. zijn schapen en roept ze bij de naam. Dat was de manier waarop de herder elk hun eigen schapen uit die gemeenschappelijke schaapskooi naar buiten kregen: De herder ging bij de deur staan en riep zijn eigen schapen bij hun naam! De schapen kenden de stem van hun herder en op die stem reageerden zij. Als een vreemde diezelfde namen riep reageerden ze niet. Zo wordt dit beeld van de herder met zijn kudde ook gebruikt om de verhouding tussen Jezus en zijn gemeente aan te geven: De Herder heeft de zorg voor de schapen, ze zijn Hem eigen, ze zijn niet allemaal eender, grijs, egaal, niet één massa, maar Hij roept en kent ze bij hun naam. En als wij, mensen, doof zijn voor de stem van de goede Herder, komt dat omdat we niet tot Zijn schapen behoren en als we wel luisteren naar Zijn stem, komt dat omdat we wel tot Zijn schapen behoren. Zo zegt Jezus het heel duidelijk in Joh. 10:26 en 27a. Het is dus niet zo, dat we eerst geloven, en dan door onze gelovigheid tot schapen van de goede Herder worden, maar omgekeerd: we behoren tot Zijn schapen en daarom geloven we! Dat is een gedachte, die ons tot verootmoediging kan brengen: Als we in Christus geloven, tot Zijn gemeente behoren, en het Avondmaal vieren, dan hebben we dat in geen enkel opzicht aan onze eigen gewilligheid of aan onze levenswandel te danken, maar alleen aan Gods verkiezende liefde! Alle roem is uitgesloten!!

Vragende schapen

Er wordt door mensen, hardop of in zichzelf, nogal eens gevraagd: „Hoe kan ik nu weten of ik tot de schapen van de goede Herder behoor en deel

heb aan die heerlijke dingen, die hier genoemd worden?” Wel, heel eenvoudig is het antwoord: Dat blijkt in de praktijk vanzelf. In Joh. 10:3-6 wordt het beeld genoemd dat Jezus gebruikte om Zijn taak en plaats aan te geven: Zoals een herder 's morgens zijn kudde bijeenroept, zo roept Jezus als de Goede Herder Zijn kudde bij elkaar. In synagoge en tempelvoorhof, op straten en pleinen heeft Jezus tijdens Zijn leven op aarde geroepen: „Komt tot Mij, allen die vermoeid en belast zijt.”

33e jaargang - nr. 18.
1 september 1989

In dit nummer

- 309 R. Brands
Uitverkoren door de Goede Herder
- 311 H. de Jong
'Heel de kerk en heel het volk' – en heel Israël
- 313 D.W.L. Milo
Liturgisch contrapunt
- 316 W. Smouter
Een diakonale gemeente
- 317 K. Boersma
Oproep
- 318 J.C. Janse
Lokale cultus gewettigd (1)
- 322 J.L. Wesdijk
Afrikaans platteland gebaat met werkl van bijbelvertalers
- 324 H. Algra
Bekering of hersenspoeling
- 325 Mance ter Andere
Leven uit genade (1)

Opbouw

Veertiendaagse uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

Redactie

Drs. H. Algra
T. Hoekstra
Drs. H. de Jong
Drs. P.J. van Kampen
Mr.dr. J. Meulink
D.W.L. Milo
Ds. K. Muller
Ds. E.R. Postma
J.F. van der Wal

Adres van de redactie

Ds. K. Muller,
Oude Veenscheiding 15,
8446 LC Heerenveen.
Tel. 05130-20476
Alle kopij dient uiterlijk dinsdags, in de week voorafgaande aan de week waarin Opbouw zal verschijnen, bij de redactie binnen te zijn.

Kerknieuws/Uit breder kring

M.J.F. van der Wal,
Brugakker 60-17,
3704 RA Zeist.
Tel. 03404-61525.

Abonnementen en ledenadministratie

Administratie Opbouw
A.J. van Veelen-Vis
Postbus 258,
3740 AG Baarn.
Tel. 02154-23546.
Gironummer 404945 t.n.v. Geref. Persvereniging Opbouw.

Lidmaatschap Persvereniging

Aanmelding door overschrijving van min. f 25,- contributie op bovenstaand gironummer.

Abonnementen

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementsprijs

f 55,- per jaar of f 30,- per half jaar.
Voor studenten f 44,- per jaar.
Buitenland f 79,- per jaar of f 99,- per luchtpost. Bij vooruitbetaling te voldoen.

Advertenties

Tarief: 50 ct. per mm. Advertenties inzenden tot woensdag 8.30 uur, anderhalve week vóór verschijningsdatum. Familieberichten uiterlijk vrijdagmorgen, in de week voor verschijning. Advertenties en familieberichten rechtstreeks naar Nedag.

Technische realisatie

Nedag Grafisch bedrijf b.v.
postbus 208, 3770 AE Barneveld, tel. 03420-13080. Fax 92619.

Druk

"Steenbergen", Zeist.

En door de verkondiging van het Evangelie is de Heiland nog steeds bezig zondaars te roepen tot Zijn heil. Wie op de roepstem van de Goede Herder zijn/haar oren spitst en gehoor geeft aan die boodschap, die mag daaruit afleiden, dat hij/zij tot de schapen van de Goede Herder behoort. Immers, uit onszelf zijn we voor die blijde boodschap doof en ongevoelig.

Kenmerkend

Dat 'horen' behoort tot de kenmerken van de schapen, maar van de Herder wordt datgene kenmerkend genoemd, wat aan het horen door de schapen vooraf gaat: „...Ik ken ze...”. Met dat 'kennen' wordt niet een verstandelijk kennen bedoeld in de zin van: 'weten wie ze zijn'. In de Bijbel is 'kennen' vaak hetzelfde als 'liefhebben'. Allen, die luisteren naar Zijn stem, 'kent' de Here Jezus als mensen, die Hem door de Vader gegeven zijn (vs.29); hen heeft Hij lief met een eeuwige liefde. Daarbij is het een troostvolle gedachte, dat het kan zijn dat mensen de Heiland nog niet kennen, zich nog niet Zijn schapen durven noemen, maar dat Hij hen al wel kent.

Een ander kenmerkend woord uit Joh. 10: volgen: „... zij volgen Mij...” (vs.28). Maar Jezus volgen betekent hier niet: het voorbeeld van Jezus volgen; nadoen, wat Hij ons voorgedaan heeft; neen, daarvan spreekt het beeld van de herder en de schapen niet! De herder, zo laat het beeld ons zien in Joh. 10, gaat voor de schapen uit, 's morgens naar de weide, 's avonds naar de stal. De schapen lopen achter de herder aan. Soms is er daarbij gevaar op de weg, zoals ook Psalm 23 zegt, waar hetzelfde beeld gebruikt wordt, maar als de schapen bij de herder blijven, hebben zij niets te vrezen. Er is eigenlijk maar één gevaar: dat de schapen van de herder weg lopen. Jezus volgen is: achter Jezus aan gaan; bij Hem blijven; met beide ogen op Hem blijven zien. Zodra we Jezus uit het oog verliezen en eigen wegen gaan, verdwijnen vrede en zekerheid uit ons leven.

Thuisgebracht

Zoals de herder zijn schapen voor gaat naar de weide en de stal, zo gaat Jezus de Zijnen voor naar de overvloed en naar huis: „...Ik geef hun eeuwig leven...”. Samenvattend is dat 'eeuwige leven', met de woorden van vr. en antw. 58 van de Catechismus, niet alleen de vrede en vreugde die nu al het deel is van allen die in de Here Jezus geloven, maar ook de zaligheid die eenmaal geopenbaard zal worden. Dat eeuwige leven geeft Jezus aan allen, die de Vader Hem gegeven heeft, niet omdat zij, maar omdat Hij die zalig-

heid verdiend heeft. Zoals een herder de schapen 's avonds thuisbrengt, zo zal de Goede Herder de Zijnen thuisbrengen. Wij kunnen ons wel eens afvragen of we er wel zullen komen. En als we op onszelf zien, moet het antwoord luiden: 'Nooit'.

Wij zijn immers maar schapen, zwak en weerloos. Maar hoewel wij geen ogenblik kunnen bestaan (vr. en antw. 127 Catechismus) hoeven we niet te wanhopig: Zoals een herder over zijn schapen waakt, zo waakt de Goede Herder over allen, die de Vader Hem gegeven heeft.

En wat er dan ook gebeuren mag, of het nu gaat stormen in ons leven, of dat we struikelen, vallen en wegzinken in de diepte van de dood, Jezus zegt: „Niemand zal ze uit Mijn hand roven. Wat Mijn Vader Mij gegeven heeft, gaat alles te boven en niemand kan iets roven uit de hand van Mijn Vader.”

Dat mag ons tot troost zijn, in leven en in sterven. Dat is de troost van het uitverkoren zijn door de Goede Herder.

H. de Jong, Amsterdam

'Heel de kerk en heel het volk' - en heel Israël

Er komt in het najaar een Hoedemakers-herdenking. Na enkele kleinere gedachtenis-samenkomsten in de afgelopen maand juni zal er op 27 oktober a.s. aan de Vrije Universiteit een symposium worden gehouden, voorafgegaan door de publikatie van een boek 'Hoedemaker herdacht' waaraan verschillende prominenten hun bijdrage zullen leveren. Dit alles naar aanleiding van de honderdvijftigste geboortedag van de predikant en theoloog Hoedemaker wiens invloed op de Nederlandse Hervormde Kerk bijzonder groot is geweest. De Gereformeerden hebben in de tachtiger jaren 150 jaar Afscheiding en 100 jaar Doleantie kunnen vieren, nu is de beurt aan de Hervormden om daar wat tegen over te stellen.

Tegenover inderdaad, want *Philippus Jakobus Hoedemaker* (16 juli 1839-26 juli 1910) die aanvankelijk met Abraham Kuyper op één lijn zat en zelfs hoogleraar voor het Oude Testament aan de pas opgerichte VU is geweest, koos toch met beslistheid tegen de Doleantie waarin hij een heilloze *partijvorming* zag. Een hoogmoedige zelfverheffing ook. Hij stelde daartegenover: wij hebben allen gezondigd, en onder die belijdenis bleef hij in de hervormde kerk tegen welke vrijzinnigheid en gesekulariseerde organisatie hij de grootste bezwaren had.

Heel de kerk en heel het volk

Als Gereformeerden mogen wij deze broeder-voorganger ook wel dankbaar gedenken. Niet om zijn kerkelijke positie (wat een valse tegenstelling, nietwaar: uittreding of verootmoediging! Hoe overtuigend waren die twee niet bijeen bij een figuur als Mr. dr. Willem van den Bergh, en hij was gelukkig de enige niet), maar wel bijvoorbeeld om zijn diepborende analyse van de wereldse geest die werkzaam was (en is!) in de moderne Schrift-kritiek. Hoedemaker hekelde het ontwikkelingsdenken, dat zegt dat in de bijbel de waarheid zich ontwikkelt 'van lager tot hoger'. Hij zag daarin een aantasting van het begrip 'openbaring' en stelde ertegenover: „In Gods openbaring staat het volmaakte aan het begin”. Hoe juist is dat gezien en gezegd. Hoedemaker verdient daarvoor alleen al onze blijvende erkentelijkheid. Het meest raak getypeerd is Hoedemaker echter met de titel van een brochure die hij in het jaar 1897 liet verschijnen *'Heel de Kerk en heel*

het volk'. Hij is de man geweest van de belijdende-volkskerk-gedachte. Nauw verwant daarmee waren zijn politieke inzichten. Hij was een voorvechter van de theokratie en zette zich theologisch in voor een staat met de bijbel. Dit politieke gedachtengoed is in de latere Christelijk Historische Unie (CHU) terecht gekomen.

De twee delen van het Verbond

Ik kan in dit korte stukje op dit alles natuurlijk niet ingaan. Ik beperk me nu tot die volkskerk-gedachte waar veel hervormden ondanks de sekularisatie nog altijd bij zweren. Die gedachte gaat terug, als ik het goed zie, op een bepaalde visie op het Verbond dat de Here God met ons heeft opgericht. Een visie die op Gods trouw in dat verbond zozeer de nadruk legt dat het wel eens ten koste lijkt te gaan van onze menselijke verantwoordelijkheid. Een steunpunt voor die kijk wordt wel gezocht in het bekende woord van Paulus uit II Timotheüs 2:13: „Indien wij ontrouw zijn, Hij blijft getrouw, want Zichzelf verloochenen kan Hij niet”. Een machtig woord waarin we inderdaad Gods trouw over de menselijke ontrouw zien triomferen. Maar behalve op een troostvolle wijze kan dat ook op een dreigende manier gebeuren. Dat namelijk de Here tegenover onze *verharding* in de ontrouw in die zin trouw blijft aan de stipulaties van het verbond dat Hij de dreiging die er óók toe behoort ten uitvoer legt. De volledige naam van onze Verbondsgod luidt volgens Exodus 34:6 en 7: „HERE, HERE, God, barmhartig en genadig, lankmoedig, groot van goedertierenheid en trouw, die goedertierenheid bestendigt aan duizenden, die ongerechtigheid, overtreding en zonde vergeeft; *maar de schuldige houdt Hij zeker niet onschuldig, de ongerechtigheid der vaders bezoekt Hij aan kinderen en kindskinderen, aan het derde en vierde geslacht.*” Zichzelf niet verloochenen betekent bij de Here God dat Hij geen enkel onderdeel van deze verbondsnaam ter aarde laat vallen.

Ieder christen moet als hij eerlijk is toegeven dat er dagelijks ontrouw bij hem aanwezig is. Wij zondigen allen uit zwakheid, zoals Petrus bij zijn verloochening. Maar er is ook een ontrouw à la Judas en daarvan durf ik niet te zeggen dat allen in de kerk zich eraan schuldig maken. Bij Judas immers is het verraad geen

zondigen uit zwakheid meer. Daar sprak opzet uit, bewuste keus. Zijn zonde was vrucht van een langzaam opgebouwde weerzin tegen de Here Jezus en wat Hij voorstond. Daarop is het aangehaald woord van Paulus aan Timotheüs niet van toepassing, althans niet in positieve zin. Het lijkt me voor de kerk van levensbelang dat zij in prediking en pastoraat tussen Petrus en Judas onderscheidt. Doet ze dat niet en zegt ze bijvoorbeeld slordigweg 'dat we allemaal Judassen zijn' dan tast ze het belijdend karakter van Christus' gemeente aan.

Konsekvent

Als ik Kuyper in zijn geschil met Hoedemaker goed begrepen heb, dan stond hem een kerk voor ogen die elk van haar leden op de huid zou zitten met de verplichting die uit het verbond voortvloeit en die degenen die de geloofsbeslissing uitstelden zou voorhouden dat het verbond zonder het verschuldigde geloofsantwoord hun niet baten zou. Kuyper trok de verantwoordelijkheid van de predikende kerk door tot haar luisterende leden. Zeker, de konsekwentie daarvan zou kunnen zijn dat er in het gedoopte volk van Nederland scheiding kwam tussen gehoorzamen en ongehoorzamen. Kuyper heeft die konsekwentie aangedurfd. Het is hem door de volkskerk-mensen geweldig kwalijk genomen. Hoogmoedige partijvorming vond men zijn Doleantie. Naar mijn mening echter verdient Kuyper juist hierom onze waardering dat hij een kerk wilde die in prediking en tucht ernst zou maken met de eis van het verbond. 'Héél de Kerk en héél het volk' – dit adagium van Hoedemaker is helaas een fictie. Het is beter en barmhartiger de gedoopte kerkleden op tijd en onontwikkelaar voor de keus te zetten – hoe moeilijk dat vaak ook is en hoezeer wij daarin ook te kort schieten.

Een opmerkelijk vervolg

Een opmerkelijk vervolg lijkt deze hervormde theologie in onze dagen nog te krijgen. Hoedemaker zelf heeft dat niet (kunnen) voorzien, maar er lijkt mij toch een onmiskenbaar verband te liggen tussen de volkskerk-gedachte en de tegenwoordige benadering van Israël. Aan 'heel de kerk' en 'heel het volk' wordt nu toegevoegd 'heel Israël'. Heel Israël deelt nog in het verbond

en heel Israël is nog het volk van Gods verkiezing, kun je vandaag bijna algemeen in de kerken horen. Dat gaat op dezelfde eenzijdige verbondsleer terug als we hierboven kort analyseerden. Alsof niet in alle verbonden twee delen begrepen zijn, zoals het oude Doopsformulier zegt. Belofte en eis. En alsof we allebei niet even serieus moeten nemen. Dé eis van het verbond is dat wij tot Christus komen. En als nu de synagoge heel bewust Christus als de Verlosser afwijst, dan kun je op bijbels standpunt niet zeggen dat Israël nog het verbondsvolk is. Wel blijft de deur van het verbond voor de Joden open en in die zin zegt Paulus van hen dat ze wat de verkiezing betreft beminden zijn om der vaderen wil (vgl. Romeinen 11:28). Maar het verbond is meer dan een open deur; het is gemeenschap,

verkeer, om niet te zeggen 'verkeering'.

Wel, genoeg nu. 't Komt erop neer dat ik de moderne benadering van Israël meer hervormd dan gereformeerd vind. Ik ben benieuwd of één van de prominente sprekers op het aanstaande Hoedemaker-symposium in wil gaan op deze stelling: *Hoedemakers 'heel de Kerk en heel het volk' heeft een late en konsekwente uitloper gekregen in de opvatting volgens welke heel het empirische Israël volk van Gods verbond en volk van Gods verkiezing is.* Ik heb het daarbij niet over de Israël-verwachting voor de toekomst, maar over de Israël-beschouwing voor het heden.

Rechtzetting

Boven mijn vorig artikel over de wetenschappelijkheid van de theologie schreef ik 'Openingswoord bij het begin van de TSB-kursus 1988-1989'. Dat was een vergissing; ik hield die toespraak in de lóóp van dat jaar, en wel op de studiedag van 8 april 1989. Eerder was dat rapport-Oberman immers niet verschenen.

H. de Jong

Overval door het portierraam

Ik moet u via dit stukje getuige doen zijn van een brutale roofoverval, gepleegd via het portierraam van een begrafenisauto, bedoeld om verdrietige kinderen Gods de vrede te ontnemen. Het gebeurt tijdens de begrafenis van een oude, gezegende familievader. We zitten in de eerste zwarte wagen, vlak achter de lijkauto: achterin oma met haar oudste dochter en schoonzoon; voorin de predikant, naast de chauffeuse. De samenkomst was goed geweest. Het begin ervan was zelfs indrukwekkend. Oma had daar bij de ontvangst gestaan in de grote kring van kinderen, mensen van middelbare leeftijd, en in de nog grotere van kleinkinderen: een enorme schare jongelui van tussen de twintig en dertig. Er was zoveel reden tot dankbaarheid. Grootvader was ontslapen in de Here. Zijn vele dochters hadden, logerend in het comfortabele ouderlijke huis, hem afwisselend

kunnen verzorgen, zodat hij overeenkomstig zijn dierbaarste wens daar had kunnen sterven, waar hij met vrouw en kinderen zo veel jaren gelukkig was geweest. Van dit huis had hij nog maar geen afstand kunnen doen.

De dienst van Woord en gebed was goed geweest. De Here had een venster in de hemel geopend en Hij had Zijn troost en vree rijkelijk voer ons uitgestort.

Maar toen liet de vorst van hierbeneden zien dat ook hij vensters kan openen.

Stel u voor: we rijden de lange smalle oprijlaan van het oude stadskerkhof op. Er staan veel mensen. De chauffeuse manoeuvreert voorzichtig en bekwaam tussen hen door. Er blijft nauwelijks ruimte tussen de wachtenden en de auto. Dan geeft de uitvaartleider het teken dat we wachten moeten tot de dragers de kist uit de lijkauto hebben geschoven en op de schouders hebben genomen: Ja, onze dode wordt nog uitgedragen! Dat gebeurt niet altijd meer! Piëteitsvol sluit de chauffeuse het contact af zodat de motor zijn gezoem staakt. Het is doodstil in de wagen. Alle ogen zijn gericht op wat daar voor ons gebeurt: „Daar gaat vader!”

Dan gebeurt het: op het moment waarop de chauffeuse met een druk op de knop het raam opent (het werd te warm binnen) breekt een harde kakelende stem naar binnen: „Ik zeg nog tegen hem... Blijft dat mens nu met dat grote huis zitten!!!... Ik zeg maar... je ken toch je huis niet meeneeme!!..!“. Dan is het alweer voorbij. De leider geeft het teken dat we naderen kunnen. De motor is weer gestart. Het raam haastig gesloten. De stilte is diep.

Enkele ogenblikken later staan we aan de open groeve. De kist is gezakt. Ik mag luid het CREDO zeggen, het geloof, dat de gestorvene zo van

harte beleden heeft. Ogenblikkelijk bij de eerste woorden mengt de stem van oma zich met de mijne en samen met haar kinderen hebben we ontroerd, maar duidelijk hoorbaar de rijke woorden gesproken van het begin tot het einde: wederopstanding van het vlees en een eeuwig leven!

Wat is de Heer machtig!

De banale overval door het auto-raam is afgeslagen.

Maar wat hebben we een afschuwelijk slimme tegenstander: hij weet precies op welk knopje hij moet drukken en wanneer.

Onze Vader in de hemel, tem onze tong.

En geef dat hij de naaste geen schade doet.

En verleen ons uw vrede zodat de tong van de ander ons niet schaadt. En verlos ons van den boze.

Amen.

D.W.L. Milo, Nunspeet

Liturgisch contrapunt

Eind maart schreven wij over 'Liturgisch samenspel'. We prezen onze predikanten, die zich realiseren dat een goed voorbereide kerkdienst tijdig overleg vraagt; want noch een predikant noch een organist kan alles uit zijn mouw schudden. Vandaag laten we een ander geluid horen.

Maar eerst even de titel verklaard. Contra-punt is in de muziek de kunst, om naast een melodie een tegenmelodie te doen klinken, die er wel mee samenstemt, maar toch een eigen karakter draagt. Men sprak van punctum-contrapunctum, noot tegen noot. Zo geven wij vandaag ook een een tegenstem door, die wel van dezelfde wens uitgaat, maar een keerzijde van onze medaille toont.

Liturgisch samenspel?

„Als organist is het een verheugende zaak”, zo schrijft een collega, „dat er in onze kerkgenootschap nog mensen zijn, die op liturgisch samenspel een gefundeerde visie hebben”. In een bijna 25-jarige loopbaan als kerkmusicus (ziekenhuis-kapel, orthodoxe kerken in Singapore en Hong Kong, daarna een fraai historisch instrument in Nederland) dacht onze brievenschrijver van enige liturgische ervaring te mogen spreken. Maar hij kan helaas onze optimistische geluiden niet delen. Zijn eigen ervaring in de Ned. Geref. Kerken zijn duidelijk negatief. Jarenlange pogingen, bij eigen zowel als bij gastpredikanten, om tijdig overleg te krijgen omtrent de liturgie, zijn nagenoeg zonder succes gebleven. Vroegtijdige opgave? Een farce. Zaterdagmiddag op zijn best en dan nog in de trant van: preek klaar, nu nog even een paar psalmen. Zo blijft het psalmrepertoir beperkt tot een soort top tien, om van enkele moeizaam aanvaarde liederen maar te zwijgen. Meedenken wordt niet op prijs gesteld. Van enig liturgisch besef is geen sprake; dat wordt niet onderwezen bij de door onze kerken gebruikte opleidingen, meent hij; een behoorlijke voorbereiding tot de eredienst is er dus niet. Wanneer men, op grond van een gedegen muzikale opleiding, blijk geeft enige kennis van zaken te hebben wordt dit door predikant en kerkeraad als lastig ervaren. Gedetailleerde voorstellen om de gemeente met onbekende melodieën van het Liedboek te doen kennismaken blijven onbeantwoord. Pogingen om de kerkeraad te bewegen de gemeente enig stijlbesef bij te brengen (in plaats van pepermunt distributie en geroe-

zemoes) worden afgedaan met: 'je hoort jezelf zeker graag?' Hij concludeert: voor een organist met een behoorlijke opleiding is in de Ned. Ger. kerken geen plaats. Deze stelling is niet slechts op eigen ervaring gegrond, maar van collega's hoort hij dezelfde geluiden. „Verscheidene bekwaame organisten hebben in de afgelopen jaren de NGK de rug toegekeerd, omdat ze hun bijdrage tot de kerkmuziek niet kwijt konden en de honorering slecht of nihil is; bij andere kerkgenootschappen worden wél behoorlijke maatstaven aangelegd”. Hij ziet de zaak van „de lofzang gaande houden” zorgelijk in, ook al door het ontbreken van enig landelijk beleid en dat gaat hem uiteraard ter harte.

Te somber?

Rembrandt heeft ons geleerd, dat een schilderij uit licht en schaduw bestaat. Licht alleen is waardeloos, zonder het contrast van schaduw. Donkere partijen zijn levenloos, wanneer daar geen lichtstraaltje bij komt. Daarom zijn we blij met deze tegenstem; en zeker moeten we zo'n stem niet versmoren met een haastig oordeel van zwartgalligheid, chicanes of miskend genie! Zelfs al zou deze brievenschrijver de zaken te somber voorstellen, dan nog moeten we luisteren: want de overdrijving is de stemverheffing van de schrijver, heeft eens iemand gezegd. Geven we de schrijver dus 10-20 procent korting wegens contant geloof, dan blijven de resterende 80-90% van zijn klachten lelijk opspelen: geweigerd overleg voor liturgie, ontbreken van kerkmuzikale kennis bij predikanten, verwaarlozing van het grootste deel van Psalm- en Liedboek, en een beledigend afwijzen van de man die als het muzikaal geweten van zijn kerk behoort te functioneren!

Er is voor ons geen reden, de brieven schrijver niet te geloven. Zelfs al zou hij de zaken wat zwartgallig hebben getekend, of wat ontactisch zijn opgetreden, dan blijven dingen bestaan, die in het huis Gods toch snel opgeruimd moesten worden. Het is niet voor het eerst dat we deze geluiden horen. Uit eigen ervaring, in enige tientallen jaren al voorzitter van de Geref. Organistenvereniging opgedaan, weten we van talloze goede amateur- en uitstekende vakorganisten, die de kerk verlieten, om elders een goed orgel te bespelen, waardering te vinden en een behoorlijk betaalde post te

verwerven, die vaak basis voor een bestaan als vakmusicus betekent.

De Ned. Geref. Kerken

Zo lang onze kerken korte tijd na 'vrijmaking' en 'kerkzuivering' in armelijke omstandigheden verkeerden, speelden deze zaken – kunstwaardering, uitgedrukt in aandacht, samenwerking en honorarium – nog geen grote rol. Ieder deed immers wat zijn hand vond, met kracht en liefde. Maar wanneer de welvaart ook onze kerken niet voorbijgaat kunnen we kunst en schoonheid niet meer negeren; wordt het tijd om te luisteren naar wat een vernietigend rekvisitoir lijkt.

„Houdt dan de lofzang gaande” zingen we met psalm 107, want „Gods goedheid houdt ons staande”. Mensen die niet voor het Liedboek voelen, kunnen tegen deze psalm niets inbrengen. Mensen die de oude psalmberijming prefereren kunnen er ook niet onder uit, want alle vluchtwegen zijn afgesloten. Hoe goed is het onze God te prijzen. Het betaamt ons psalmen aan te heffen, die lieflijk zijn en harten trefen. De lof past de oprechten. Als wij de lofzang niet gaande houden zullen de straatstenen van God almacht zingen, zei de Heiland. De lofzang is voor ons christenen van elementair belang. En de predikanten die, in de vorige eeuw, een 'vaersjen ter verpoozing' lieten zingen, hebben de vaderlandse kerk nagenoeg de grond in geboord. Aantasten van de gemeentezang is belemmeren van onze ademhaling, verstikken van ons leven!

En als sommigen van onze kerken dit niet inzien? Misschien kan dan het kerkverband enig nut hebben: door bij de predikantenopleiding het vak kerkmuziek op te leggen. Deze zaak gaat immers 'de kerken in 't gemeen' aan? In landen als Duitsland en Groot-Brittannië krijgt een aanstaande predikant een behoorlijke kennis van de kerkmuziek mee – we lopen meer achter dan we Calvin kunnen verwijten. Die had tenminste grote belangstelling voor de kerkzang!

Een punt dat hiermee samenhangt is de honorering, de wijze waarin respect wordt uitgedrukt. Schrijver dezes heeft zijn kerkmuzikale opleiding zelf bekostigd, zijn vak- en muziekbibliotheek idem, zijn studieuken idem, heeft door de vrijmaking zijn pijporgel verloren en heeft niettemin een staat van dienst van ruim 60 jaren. Hij is er trots op, nimmer een stuiver honorarium te hebben ontvangen – want nu kan hij zonder

verdenking een lans breken voor elke organist, die als arbeider zijn loon waard is. In het belang van onze kerken, die eisen moeten stellen aan de kerkmuziek, en deze eisen gronden op een vergoeding (die overigens nauwelijks enkele procenten van de kerkelijke begroting bedraagt).

Niettemin

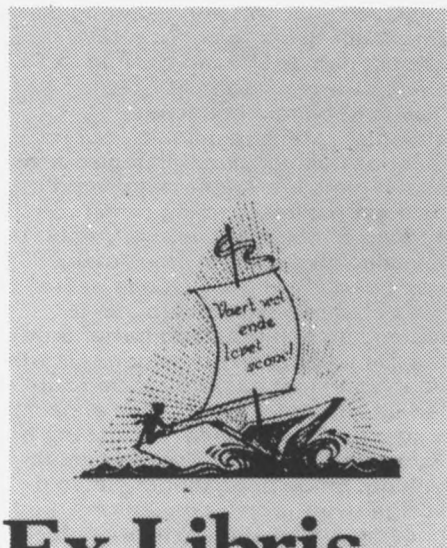
En toch houden we staande wat we eind Maart schreven: dat er een groeiende liturgisch samenspel mag worden geconstateerd. Er zijn, vooral onder de jongeren, predikanten die zonder enig bezwaar vroegtijdig hun liturgie opgeven; zodat de

organist enkele dagen de tijd krijgt, om zijn muziek te prepareren. Opdat de gemeente er oor voor mocht krijgen: hier staat geen radio aan – maar hier wordt bewust aan het thema van de eredienst gewerkt. En waar deze verbeterde liturgische samenwerking nog niet aanwezig mocht zijn, daar mogen de betrokkenen zich beraden wat hun te doen staat. Het gaat immers niet om onze eer – maar om het soli Deo gloria. Zoals J.S. Bach placht te schrijven.

Kleine rectificatie

Naar aanleiding van mijn artikel 'Een vergeten reformatior' (4 aug.) ontving ik naast dankbare instemming van twee zijden de wenk: dat KS reeds enkele jaren voor 1929 zijn mening t.a.v. Karl Barth heeft gewijzigd. Ook werd betwijfeld of het dr. H.H. Kuyper was, die de sneerende recensie had geschreven; iemand meent dat het dr. V. Hepp is geweest.

D.W.L.M.

Ex Libris

T. Hoekstra, Zwolle

In mij leeft een kind

Kees van Baardewijk is een ijverig samensteller van bloemlezingen gedichten. Samen met Ietje Liebeek heeft hij een nieuw bundeltje vervaardigd dat de titel draagt: In mij leeft een kind. De samenstellers hebben in de jongerenbladen Aktie en Kivive lezers uitgenodigd gedichten in te sturen met de bedoeling dat daaruit een keuze voor een bundeltje gemaakt zou worden. Zoals te voorspellen was, kwam er een stroom van 'verzen en gedichten' binnen. Ja, er wordt in ons land véél op papier gezet dat als dichtwerk bedoeld is. En nu is mij gevraagd in Opbouw enige aandacht te besteden aan deze nieuwe bundel. In de inleiding schrijven de samenstellers o.a.: „Wat je in handen hebt, is een selectie. Allemaal puntgaaf? Nee, moet dat dan? Er is verschil in kwaliteit. Soms is de vorm wat gebrekkig of de inhoud niet zo treffend onder woorden gebracht. En toch is het gedicht opgenomen. Wat wij

beoogden: een bloemlezing begrijpelijke gedichten van en voor jongeren in een eenvoudige uitvoering is bereikt". Daar ligt natuurlijk een probleem. Bij voorbaat verontschuldigt men zich voor de gebreken en ik weet dus al dat ik niet met literaire maatstaven moet gaan werken. Maar ja, neem het mij niet kwalijk dat ik toch soms gebrekkige vorm of zwakke inhoud opmerk.

Dit is geen echte literatuur, laten we dat maar vaststellen. Maar mét de samenstellers zeg ik: móet dat dan beslist? Jonge mensen hebben getracht hun gevoelens onder woorden te brengen en daarbij hebben ze een vorm gehanteerd die aan literatuur doet denken. Het is zinvol vooral aan die gevoelens aandacht te geven. Een enkele keer kan de gebrekkige uitdrukkingvorm dan wel eens storend werken, maar bij de meeste van deze gedichten hoeft u als lezer daar weinig last van te hebben. Het is goed dat jongeren eens kunnen lezen wat leeftijdgenoten bezig houdt. Maar het is net zo belangrijk dat ook ouderen daar kennis van nemen. „Die jeugd van tegenwoordig!" Nou, dat valt best mee. Eén gedicht neem ik over. Herkent ú zichzelf daar een beetje in? (Helemaal mag van mij ook!)

Jochie

*In mij leeft een kind,
kijk in mijn ogen en weet
dat ik niet volwassen ben,
proberen groot te zijn
het mislukt me zo vaak.*

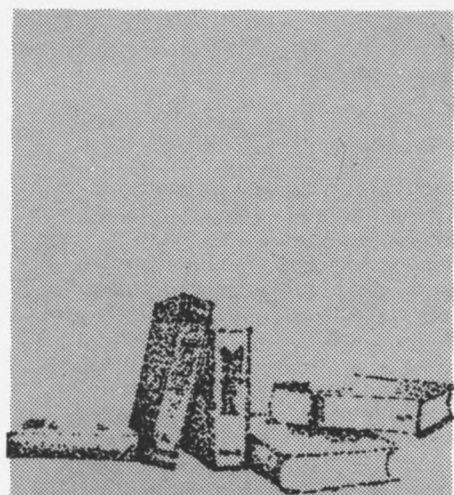
*In mij leeft een jongetje,
met zijn laarsjes in een grote plas,
spetters op zijn blote knieën
voorjaarszon op zijn stekeltjes,
glimlach op zijn bolle toet.*

*In mij leeft een kind –
wanneer zal het gaan regenen?*

'In mij leeft een kind'. Omvang 39 bladzijden. Prijs f 5,90 + porto f 1.75.

Te bestellen door overmaking van f 7,65 op bankrekening 69 20 60 316 t.n.v. C en E.J. van Baardewijk, Wezep. Gironummer van de bank 834586

Het batig saldo is voor de Stichting Redt een Kind.

Boekbespreking

O. Mooiweer, Enschede

Visie van vandaag

Henk Kamsteeg

Visie voor vandaag – Uitgeverij J.H. Kok – Kampen – 128 pag – f 19,50.

Dit is een goed boek, dat zich vlot lezen laat. Het bevat een kleine greep uit de vele onderwerpen, die de auteur aansneet in zijn stukjes in 'Visie' – het programmablad van de E.O.

Het boek is sterk op de praktijk gericht. Daar vraagt men met name vandaag om, zeker onder de jongeren. Theoretische vertogen worden door velen als irritant ervaren wanneer het gaat over wezenlijke onderwerpen waarmee de christen wordt gekonfronteerd. Dit geschrift is actueel. De schrijver legt steeds de maatstaf van het Woord van God aan hoewel hij nergens pretendeert het laatste woord gesproken te hebben. Natuurlijk spreekt het ene stuk meer aan dan het andere. Dat gaat nu eenmaal zo wanneer men elke week opnieuw zich voor de opdracht geplaatst ziet een zinnige bijdrage aan een bepaald blad te leveren.

Soms behandelt Kamsteeg kort en bondig een Bijbelgedeelte. Ik moet zeggen, dat ik het een prestatie vind om naar aanleiding van een bekende geschiedenis originele opmerkingen te lanceren. Toch is dat Henk Kamsteeg gelukt wanneer hij handelt over de blindgeborene. Ook over de heilsfeiten worden indrukwekkende dingen gezegd. Wanneer het over Israël als huidige staat gaat weet de hoofdredacteur van 'Visie' één en ander op een evenwichtige manier te benaderen, een verademing in een tijd waarin velen zich te buiten gaan aan extreme exclamaties.

Zo nu en dan had ik graag gezien, dat de auteur nog wat meer te berde gebracht had. Dan is wat hij poneert wat te weinig genuanceerd. Ik denk daarbij aan wat staat op pag 11: „Hij

(Jezus) leeft met de Zijnen mee en Hij verlaat die Hem de rug toekeren". Hier mis ik de spanning, die meekomt met de belijdenis, dat we in God met zijn zoekende liefde t.o.v. afgedwaalden te maken hebben. Maar dit doet niets af van mijn waardering voor deze pennevrucht van Henk Kamsteeg. Het boek is door Kok keurig uitgegeven en bevat ettelijke mooie foto's. Hartelijk aanbevelen!

B. Wielenga, Richmond

Worden alle mensen gered?

Andreas Symank

Worden alle mensen gered? Gedachten over de leer der alverzoening. Boekencentrum, Den Haag, Prijs: f 15,90. pp 116.

Andreas Symank groeide op in Ghana op het zendingsveld, studeerde theologie in Basel aan de ook onder ons wel bekende Vrije Evangelisch-Theologische Academie. Hij schreef dit boekje over de alverzoening met het oog op mensen die, net als hij zelf vroeger, deze leer aanhangen. Vanuit zijn eigen worsteling met de aantrekkelijkheid van deze leer wil hij nu hen helpen, op een praktisch-pastorale wijze, zich eraan te onttrekken en tot een meer bijbels inzicht te geraken terzake van de reikwijdte van de verzoening, geloof, eeuwig oordeel en de vragen die hiermee samenhangen. Hij richt zich wel op een bepaalde categorie aanhangers van deze leer: hen die de hele bijbel onbepikt als het waarachtige Woord van God beschouwen en die derhalve vanuit de bijbel argumenteren en proberen hun inzichten bijbels te funderen (pp 5-6).

De kringen waarin zulke 'bijbelgetrouwe' aanhangers van de leer der alverzoening voorkomen, en zoals beschreven op pp 100v, 115, zijn mij totaal vreemd. Symank zelf verwijst naar kringen in het Wurtembergse en Westfaalse piëtisme (p 7). Het gaat om oprecht gelovige broeders en zusters die ondanks deze 'valse leer' toch tot de bijbelgetrouwe richting worden gerekend, en waarin ook evangelisatie hoog genoteerd staat: „Sinds ik overtuigd ben van de alverzoening, evangeliseer ik met veel grotere blijdschap." (p 110), want het is zeker dat de beëvangeliëerde op zekere dag in elk geval gered wordt. Ik ken deze kringen niet; maar misschien dat er onder de Opbouwlezers kenners zijn van deze 'bijbelgetrouwe' piëisten; zij zullen ongetwijfeld dit boekje beter kunnen plaatsen dan ik.

Het boekje heeft dus een beperkte bedoeling en funktioneert in een beperkte kontekst. Dit veroorzaakt m.i. dat er heel wat probleem- en vraagstellingen in voorkomen die mij niet direkt aanspreken.

Het opent met een uitlegkundig hoofdstuk waarin alle mogelijke vooral NT-teksten besproken worden die voor de leer der alverzoening aangevoerd zouden kunnen worden. Het geeft geen diepgaande uitleg, maar het is zeker wel nuttig, en goed bruikbaar op een bijbelkring.

Het tweede dogmatische hoofdstuk gaat uitvoerig in op de liefde van God in verband met het eeuwig oordeel en maakt mooie opmerkingen die de moeite van het onthouden waard zijn (pp 48v). Maar er zit ook iets redeneerderigs in de argumentatie, een soort apologetiek waar ik me niet helemaal bij thuis voel, bijvoorbeeld in het gedeelte over de almacht van God (p 56). Het deed me soms wat denken aan de vraagstellingen en argumentaties op de Jongelingsvereniging vroeger. Ik wil het daarmee niet 'afkammen'; ook het dogmatisch deel heeft zijn nut. Men zou er gebruik van kunnen maken op een gespreksavond bij voorbeeld. Uitvoerig wordt ook ingegaan op het begrip 'eeuwig', pp 62vv.

Waarschijnlijk wordt er in de piëtistische kringen met wie Symank in gesprek is, nogal wat gesproken over wat 'eeuwig' betekent in verband met eeuwige straf e.d.

Natuurlijk komt ook de vraag aan de orde van de heiden die het evangelie nog nooit gehoord heeft: gaat ook die voor eeuwig verloren? (p 78vv). Hier is Symank terecht terughoudend in zijn oordeel. In dit kader komt hij uitvoerig te spreken over 1 Petr. 3:19, pp 81 vv. Nog een aantal relevante zaken komen in dit tweede hoofdstuk aan de orde.

Hij eindigt met te beschrijven hoe hij zelf tot bijbelser inzichten kwam en brak met de leer der alverzoening. Ik licht eruit dat gebed en bijbelstudie hem hier geholpen hebben. In dit persoonlijk getinte nawoord valt de mildheid op in zijn oordeel over broeders en zusters die toch vast blijven houden aan de alverzoening. Duidelijk verkeren we hier in een heel ander klimaat dan dat van de moderne theologie waarin de alverzoening ook tot de algemeen aanvaarde dogmata behoort. Daar neemt Symank veel scherper afstand van, p 115.

Al met al best een nuttig boekje, al heeft het duidelijk zijn beperkingen. Wel vraag ik me af op welke groep de Nederlandse vertaling mikt: 'moderne' christenen zullen zich door Symank niet aangesproken weten; en helemaal ongelijk zal ik hen niet geven; 'orthodoxe' christenen zullen het met veel van harte eens zijn; ik herhaal nog eens; het kan zijn nut bewijzen op een bijbelkring. Maar zaten we nu werkelijk op een dergelijk boekje te wachten? Ik koop eerlijk gezegd liever een boekje dat meer op de Nederlandse situatie is afgestemd, en toch wat dieper op de zaken ingaat.

Maar desondanks: het is bruikbaar!

W. Smouter, Rijswijk

Een diakonale gemeente (I)

Bezinning op het diakonaat in de gemeente is van groot belang, om praktische en principiële redenen. Praktisch gezien moet in de eerste plaats gezegd worden, dat we leven in een individualistische tijd. Ook leden van de gemeente leven steeds vaker alleen, op zichzelf en los van de hechte familieverbanden. Juist nu hebben we elkaar zo bijzonder hard nodig in allerhande noden. Daar komt bij, dat de overheid bezig is, steeds meer terug te komen op de idee van de verzorgingsstaat, waarbij de staat zich verantwoordelijk voelde voor eigenlijk alle problemen. Het eind van die ontwikkeling is nog niet in zicht.

Maar er is ook een principiële reden om ons op de verantwoordelijkheid van de gemeente voor het diakonaat te concentreren. Die principiële reden is, dat het diakonaat tot het wezen van de gemeente behoort. Van Christus' wege zijn we geroepen om oog te hebben voor elkaar (vgl. het gelijknamige boekje van dr. J.P. Versteeg). In Rijswijk zijn we bezig ons als gemeente te bezinnen op deze zaken. Als leidraad daarbij schreef ik een brochure, waarvan ik hierbij een klein gedeelte doorgeef. De brochure zelf is te bestellen, zie onder aan dit artikel.

Heel de gemeente

We moeten oppassen, dat we van het woord 'diakonaat' niet een gewichtige, verheven term maken om daarmee eer en aanzien te zoeken. Diakonaat betekent dienen en het diakonaal karakter van de gemeente is dat de gemeenteleden klaar staan om elkaar te helpen. Overal in het Nieuwe Testament waar over 'dienen' wordt gesproken, zou je ook met diakonaat kunnen vertalen. En waar 'diaken' staat mag ook dienaar gelezen worden. Wie het eten voor de gasten op tafel zet is een dienaar of een diaken. Wie de voeten wast is een diaken of dienaar.

Heel belangrijk voor ons onderwerp is het feit, dat dit dienen in het Nieuwe Testament stevast een zaak van de hele gemeente is. Het is niet gedelegeerd aan bepaalde personen, maar het is opdracht voor allen. In Galaten 5:13 stelt de apostel, dat de christelijke vrijheid geen aanleiding voor het vlees mag zijn, „maar dient elkander door de liefde”. Dit is vrij zijn in de christelijke betekenis van het woord: dat we zoeken elkaar te dienen. Dat dit 'door de liefde' dient te gebeuren sluit uit, dat het ooit neerbuigend zou worden gedaan. We moeten bij dit dienen aan een heel breed scala

van hulp denken. Dit wordt duidelijk in 1 Petrus 4:10, waar we lezen:

„Dient elkander, een ieder naar de genadegave, die hij ontvangen heeft, als goede rentmeesters over de velerlei genade Gods”. Dit dienen omvat in de eerste plaats heel praktische kwesties, zoals blijkt uit de voorafgaande zin: „Weest gastvrij jegens elkander, zonder morren”. 'Open huis' moet in de gemeente geen uitzondering maar regel zijn! Maar een bemoediging vanuit Gods Woord hoort hier net zo goed bij, zoals uit de volgende zin blijkt: „Spreek iemand, laten het woorden zijn als van God”.

Zo breed en veelzijdig als de genade is, zo breed is ook het diakonaat, het dienen van elkaar. En die genade omvat het *totale* menselijk leven. Er is niet aan de ene kant praktische hulp en aan de andere kant geestelijke bijstand. Maar *alle* genadegaven die God gegeven heeft mogen gebruikt worden in deze dienst. Van de *totale* hulp geldt: „dient iemand, laat het zijn als uit kracht, door God verleend, opdat in alles God verheerlijkt worde...”

Jezus Christus is de bron

De bron van het diakonaat is stellig Jezus Christus zelf. Met die uitdrukking wil gezegd zijn dat Hij het *begin* is en dat nog elke dag alle werkelijk diakonaat *bij Hem vandaan* komt. Aan het Avondmaal heeft Jezus de discipelen voorgehouden: „Ik ben in uw midden als dienaar” (Lukas 22:27) of in de S.V.: „Ik ben in het midden van u als een die dient”, als de Diaken bij uitstek. Daarmee bestraft Hij de discipelen, die zich onledig hielden met de discussie wie van hen als de eerste moest gelden. Dat is de stijl van de wereld, maar Jezus leert ons om te dienen. Hij zelf heeft dat gedaan, gekomen om te dienen en zijn leven te geven als een losprijs voor velen (Mat. 20:28).

Nu is veel van het werk van Jezus uniek. Zo uniek, dat we niet zomaar de lijn naar onszelf kunnen en mogen doortrekken. Juist zijn radicaal dienende houding heeft de Heiland echter uitdrukkelijk ook aan de leerlingen voorgehouden. Te denken valt aan Johannes 13, wel te beschouwen als het Magna Charta van de diakonie. In dat hoofdstuk wordt beschreven hoe Jezus, in het zicht van zijn lijden, de discipelen een indringende les in de liefde heeft gegeven. In het eerste vers staat, dat Jezus „de zijnen, die Hij in de wereld liefhad, liefgehad (heeft) tot het einde”. Die uiterste liefde uitte

zich daarin dat Hij, terwijl de discipelen aanlagen aan de maaltijd, een schort ombond en de voeten van de discipelen ging wassen. Een bezigheid, die in die wereld nadrukkelijk als *slavenwerk* gold. Tegen de protesterende Petrus zegt Hij, dat de discipelen dit later zullen verstaan. Namelijk vanuit zijn komend lijden, dat zijn totale opoffering bewees. Van die zelfopoffering was deze daad een symbool. En Jezus zegt nadrukkelijk: „Indien nu Ik, uw Here en Meester, u de voeten gewassen heb, behoort ook gij elkander de voeten te wassen; want Ik heb u een voorbeeld gegeven, opdat ook gij doet, gelijk Ik u gedaan heb. Voorwaar, voorwaar, Ik zeg u, een slaaf staat niet boven zijn heer, noch een gezant boven zijn zender” (vs. 14-16).

Nederigheid

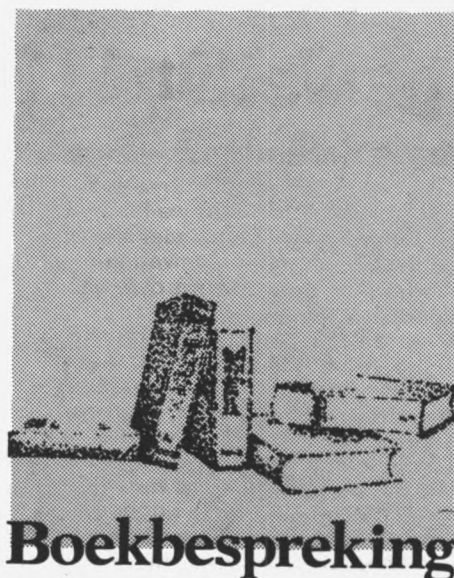
Het is opvallend, dat Jezus deze les in het dienen verbindt met het offer dat Hij gaat brengen. Als ze van het kruis weten, dan zullen ze dit begrijpen. Dat zijn zware woorden. We moeten bedenken, dat Jezus hiermee rechtdraads tegen de cultuur van zijn dagen ingaat. Nederigheid en dienstbaarheid golden in de Griekse wereld bepaald niet als deugden. Integendeel, men had daar minachting voor als voor de mentaliteit en het werk van een slaaf. Als Christus deze houding toch zijn discipelen voorhoudt, dan gaat Hij daarmee tegen de geest van die tijd in. Misschien moeten we het overigens scherper zeggen. Jezus ging niet alleen in tegen de cultuur van zijn dagen, maar tegen de natuur van de mens. Ook voor ons geldt: wij kunnen dit alleen tot op de bodem begrijpen – en navolgen – wanneer we denken aan het éne offer van Christus. Dat haaks staat op onze menselijke mentaliteit.

Het is daarom zo geweldig bemoedigend om de geestelijke overwinning te melden die Jezus Christus op dit punt onder zijn leerlingen behaald heeft. Het scherpst wordt dat zichtbaar aan Petrus, de man die zich hier zo fel verzet had en die ook overigens Jezus' lijden niet wilde accepteren. Van hem staat in 1 Petrus 5:5 de vermaning opgetekend: „Omgordt u allen jegens elkander met nederigheid, want God wederstaat de hoogmoedigen, maar de nederigen geeft Hij genade”. Voor 'omgorden' gebruikt de discipel hier een ongebruikelijk woord. Heel anders dan het „omgordt dus de lendenen van uw verstand” in dezelfde brief (1:13). Dat laatste betekent het om-

doen van een gordel, maar in 5:5 kunnen we beter vertalen met: *om-schort* uzelf. Doe de schort van nederigheid om. Je hoort hier de herinnering doorheen aan dat moment dat Petrus zich zo goed herinnert. Het moment waarop hij zelf deze houding geleerd heeft, toen Jezus een schort omdeed en de voeten van de discipelen waste.

'Een diakonale gemeente' is de titel van de brochure, waaruit nu en in het komende nummer een deel wordt gepubliceerd. De brochure zelf (32 pag.) kost f 2,50 per stuk. De verzendkosten zijn f 2,- ongeacht het aantal. Te bestellen door overmaking op giro 620511 t.n.v. Ned. Geref. Kerk van Rijswijk, te Delft, met vermelding: diakonaat.

M. de Jonge, Voorburg

Brood in Bethlehem

drs. H. de Jong 'Brood in Bethlehem' uitg. Buijten & Schipperheijn, Amsterdam; 70 bladz., f 12,90

Nadat dit werkje, dat 6 preken over het boek Ruth bevat, in 1974 verscheen, konden auteur en uitgever besluiten tot een 2e en nu zelfs tot een 3e druk. Zoveel vraag was en is er naar. Dat is een gelukwens waard. Ook voor onze kerkgemeenschap. Immers de opening van de

Schriften, hierin gegeven, tekent onze identiteit.

Indertijd, 15 jaar geleden, was er een duidelijke aanleiding voor deze preken, gehouden voor de Amsterdamse gemeente. Sommigen, de kerkstrijd van eind-60er jaren moe, hadden die gemeente verlaten, doch keerden zich weer tot haar. Anderen vonden de weg naar de christelijke gemeente. Wat verwachtten zij van haar, hoe moest de gemeente hen ontvangen? Met de Schriften in de hand wees ds. De Jong aan beiden de weg. „In de (kerk)dienst vonden ze elkaar. Dienen is het cement van de christelijke gemeente. Het boek Ruth verwijst naar en geeft eer aan de Here Jezus Christus, die zijn leven gaf als een losprijs voor velen" (omslag).

Die actualiteit-van-het-verleden is er thans niet meer; wat toen gezegd is, blijft echter actueel. Er zijn nu ook andere vragen aan de orde. Maar wonder genoeg tref je daarop tussen de regels door ook antwoorden. Want het Woord van God is levend en krachtig. Je proeft dat. De boodschap-van-toen is ongewijzigd herdrukt. Gelukkig. Zelfs lees je dat de boodschapper de preken opdraagt aan de 'buitenverbands vrijgemaakte gereformeerde gemeente van Amsterdam-centrum'.

We hopen dat deze herdruk haar weg vindt. Ze is het meer dan waard.

K. Boersma, Rotterdam

Oproep

Zoals vele lezers van ons blad zullen weten, bestaat er een officiële kerkelijke band met het kleine Franse kerkverband, geheten de E.R.E.I., de Union Nationale des Eglises Réformées Evangéliques Indépendantes. In ons blad wordt over deze kerken (kerkjes) nog al eens geschreven. Contact, vooral in de vakantietijd, wordt graag aangemoedigd. Sommigen van u hebben ook wel eens laten weten, wat hun ervaringen waren tijdens zulke vakantiecontacten.

U zult dan ook steeds bemerkt hebben, hoe weinig in getal in het grote Frankrijk en hoe numeriek klein, dus hoe zwak, deze gemeenten zijn. In sommige gemeenten heerst een sfeer die we in Nederland 'evangelisch' zouden noemen. Andere doen hun best, (stees meer) en waarlijk gereformeerd karakter te vertonen. Vanuit de Theologische Faculteit te Aix-en-Provence wordt hard gewerkt aan een calvinistische beïnvloeding van de gemeenten. Verschillende gemeenten zijn zonder predikant en ontberen een goede leiding.

De reden van de oproep in dit stukje is deze: de secretaris van de 'Commission Permanente', Ds. A. Lewin te Montpellier heeft mij gevraagd, of ik iemand ken, een 'jonge geëmeriteerde' predikant of een ouderling, die in staat zou zijn om nog te dienen in een dorpsgemeente in het zuidwesten van Frankrijk gedurende enige jaren. Dat zou b.v. een heel goede gelegenheid zijn voor een actief gemeentelid die met een vervroegd pensioen is gegaan, maar die het verlangen en de bekwaamheid heeft om hiermee de Here nog te dienen. Sommigen mogen op deze manier nog een rijk gezegend dienstwerk verrichten.

Onze broeders daar denken vooral aan iemand uit Nederland, omdat het gaat om het gebied van Lot et Garonne, waar zich eerder een aantal Nederlandse gezinnen heeft gevestigd in de landbouw.

De gemeente waar het om gaat redt zich goed in de vacante periode; zij betaalt bijna de kosten van een 'poste de pasteur'. Maar, wanneer men het genot zou hebben van ie-

mand die al in zijn eigen levensonderhoud kan voorzien, en alleen huisvesting nodig en vergoeding van reiskosten en dienstuitgaven, zou dat bijzonder welkom zijn en zou elders een vacante gemeente weer mee betaald kunnen worden vanuit het kerkverband.

Ik breng hiermee, met medeweten van Ds. A. Lewin, het verzoek maar ter kennis van de lezers van ons blad. Wanneer iemand kan en wil reageren, dan ben ik wel bereid om verdere contacten te leggen. Ik hoop zeer, dat onze broeders en zusters door het bovenstaand geholpen kunnen worden.

Ds. K. Boersma, Karl Marxstraat 49, 3076 DP ROTTERDAM.
Tel. 010-4197655

J.C. Janse

Lokale cultus gewettigd (1)

of alleen offeren bij het centrale heiligdom? - Deuteronomium 12

Eind juni 1988 promoveerde M.J. Paul te Leiden op een proefschrift over de verhouding van Deuteronomium en de reformatie van koning Josia. De titel was: 'Archimedisch punt van de Pentateuchkritiek'.¹⁾ In dat historisch en exegetisch onderzoek nam de vraag naar de lokale cultus en de betekenis van Deuteronomium 12 een belangrijke plaats in.

Dr. Paul betoogde dat er steeds een centraal heiligdom heeft bestaan en dat dus het nadruk leggen op het centrale heiligdom geen dateringskriterium van Deuteronomium kan zijn. Maar hij betoogt daarbij ook, dat intussen het offeren op lokale altaren in Israël een legitieme zaak is geweest. Tijdens de hele geschiedenis van het volk Israël zouden het centrale heiligdom en de lokale offerplaatsen wettig naast elkaar hebben bestaan.

We willen op deze belangrijke vragen nader ingaan. Onzes inziens heeft dr. Paul zich terecht verzet tegen de Pentateuchkritiek die Deuteronomium naar de tijd van koning Josia 'verplaatst'.

Maar de vraag is of het juist is om op voetspoor van B. Holwerda in zijn 'De plaats die de HEERE verkiezen zal' (1949)²⁾, uit te gaan van de gedachte, dat de plaatselijke cultus geoorloofd was.

Holwerda heeft dat beweerd, omdat hij meende daarin een argument te hebben om Wellhausens Pentateuchkritiek te bestrijden.

De Wette en Wellhausen stelden immers dat koning Josia de eerste was die alle hoogtedienst stil gelegd heeft en elk offer aan Jeruzalems tempeldienst heeft gebonden. Blijkens Exodus 20:24-26 mag er geofferd worden op lokale plaatsen, terwijl Deuteronomium 12 voorschrijft dat de Israëlieten slechts mogen offeren op één plaats die de HERE verkiezen zal – dus, zo concludeerde de Wette, is er een evolutie geweest van: offeren op vele plaatsen, naar: offeren op één centrale plaats. Deut. 12 kan pas in Josia's dagen ontstaan zijn. Holwerda zei: nee, de lokale cultus is er altijd geweest.

Is Deuteronomium 'uit veel latere tijd'?

Nu heeft drs. H. de Jong voor de Theologische Studiebegeleiding de dissertatie van dr. Paul besproken. Hij heeft daar m.i. terecht de stelling bestreden dat de Pentateuch geen

bepaling bevat, dat er alleen bij het centrale heiligdom geofferd mocht worden. Hij ontzenuwt de aangevoerde argumentatie.

Maar drs. De Jong meent dan daarbij de vrijheid te krijgen om, met de Pentateuchkritici, te ontkennen dat Deuteronomium van Mozes afkomstig is.

En dat is m.i. niet juist.

Drs. De Jong zegt: "...ik denk dat zij (de kritische geleerden uit de vorige eeuw) goede en onomstotelijke gronden hadden om het Mozaïsch auteurschap van de Pentateuch in het algemeen en van het boek Deuteronomium in het bijzonder los te laten." "Terecht", aldus De Jong, "stelden zij dat wij daarin met een fictie te maken hebben."³⁾

Hij gaat vervolgens van de veronderstelling uit, dat Deuteronomium "in een late tijd is geschreven en dat het boek op al zulke ervaringen als met Gideon, Salomo, de late koningstijd en Jeremia's profetie reflecteert, en wel op een Mozaïsche manier: zo zou de grote profeet het gedaan hebben."

En vervolgens: "De eigenlijke auteur is niet Mozes, maar de geest van Mozes (en dan onder de Geest der inspiratie wel te verstaan) waar lateren stem aan gegeven hebben." Een van zijn conclusies t.a.v. het Exodusverhaal is daarbij, dat "het niet gaat om historische beschrijving in onze zin van het woord. Een ontwikkeling van eeuwen wordt beeldend verhaald met behulp van oude tradities."⁴⁾

Intussen lijkt het me niet nodig om deze opvatting van drs. De Jong over te nemen. Ook al heeft men andere gedachten over de lokale cultus, daarmee is niet de vrijheid gegeven om te verklaren dat de wetten van Deuteronomium pas uit veel latere tijd stammen of dat er hoogstens enkele van Mozes zijn. De Wette en Wellhausen hebben een reconstructie van Israëls cultusgeschiedenis gegeven, maar, zoals dr. Paul aantoonde, op onjuiste gronden. Maar de vraag is wel of, als je het met Pauls opvatting over Exodus 20 en Deut. 12 niet helemaal eens bent, daarmee de principiële weerstand tegen de Pentateuchkritiek wegvalt. We zijn van het tegendeel overtuigd. Om de eenvoudige reden dat Ex. 20 en Deut. 12 *mèt de latere ontwikkeling in haar historische verbanden gezien*, zich heel wel samen laten lezen.

De oplossing van drs. De Jong, dat de Pentateuch en b.v. het boek Exodus in het bijzonder, in beeldende

verhalen een ontwikkeling vertelt, die in werkelijkheid eeuwen in beslag genomen heeft, is evenmin nodig.

Dan moet men, om het zo te stellen, wel uitgaan van een geschiedenisbeschouwing die de mededelingen van de Schrift behandelt alsof bepaalde verhalen niet historisch betrouwbaar, maar b.v. 'profetisch aangedikt' zouden zijn.

Nu zijn er, om te beginnen, ongetwijfeld gegevens die wel in de richting van Mozes' auteurschap wijzen. We denken aan de Egyptische invloed op het Hebreeuws van de Pentateuch.

Op het eind van de jaren twintig van deze eeuw heeft de joodse geleerde, dr. A.S. Yahuda daar uitvoerig aandacht aan gegeven en laten zien dat de schrijver van de vijf boeken volkomen op de hoogte is geweest met alles wat tot Egypte gerekend kon worden.

Mozes was onderwezen in alle wijsheid der Egyptenaren en was machtig in zijn woorden en werken (Hand. 7:22).

Mozes kende het Egyptische staats- en hofleven van nabij.

Yahuda toonde aan, dat de boeken van Mozes geschreven moeten zijn voordat Israël in Kanaän aankwam. En dat er, zoals merkbaar is in het Hebreeuwse taaleigen sterke invloed van het Egyptisch op het volk van Israël en op de schrijver is uitgegaan – aanwijsbaar in de Pentateuch!⁵⁾

Er zijn echter ook nog andere tekenen die in dezelfde richting wijzen. Niemand zal beweren dat b.v. het slot van Deuteronomium, over de dood van Mozes, van Mozes' hand is. Er zijn ook nog wel andere aanvullingen van een bewerker aan te wijzen. Maar dat is de vraag niet. De vraag is, of Deuteronomium uit Mozes' tijd is, of het al of niet met een medewerker in zijn tijd geschreven is, of dat het, zoals de Schriftkritici menen, pas uit Josia's tijd stamt, of, zoals drs. De Jong stelt, in elk geval veel later ontstaan is – in Mozes' geest.

Van belang is daarbij wat de Psalmen ons te zien geven. Dat nl. in verscheidene Psalmen op dichterlijke wijze weergegeven is wat in de Pentateuch was verhaald.

Veel van wat de boeken van Mozes vermelden, is door de Psalm dichters bezongen. M.a.w.: de Pentateuch was er eerder! Ze was er al vóór de Psalmen.

Wat de boeken van Mozes vermelden over de schepping, de zondvloed, de beloften aan Abraham, de ondergang van Sodom en Gomorra, de bevestiging van de verbondsbelofte aan Isaäk en Jakob, Josefs verblijf in Egypte, de verdrukking van Israël, de plagen... alles is te vinden in de Psalmen.

Tot de uittocht uit Egypte en de laatste woorden van Mozes toe – ook zijn liederen, aan de Rode Zee en bij het afscheid in Moab – meestal in dezelfde woorden als in de Pentateuch. Ps. 29, 105, 11, 78, 95, 106, 18, 50, 81.

Dr. W.H. Gispen heeft er een proefschrift aan gewijd: 'Indirecte gegevens voor het bestaan van den Pentateuch in de Psalmen' ⁶⁾

Hij vond daarbij vanuit deze Psalmen zelfs onweerlegbare bewijzen dat de Pentateuch bestond vóór de jeugd van David. Wat toch wat anders is dan dat in Deuteronomium de invloeden van de latere koningstijd en van Jeremia merkbaar zouden zijn!

Ook al zijn niet alle Psalmen in dezelfde tijd ontstaan – zo waarschijnlijk Ps. 78 in het begin van Salomo's regering en Ps. 106 pas na de ballingschap – David kende de Pentateuch reeds! Er is in de oudste, Davidische, Ps. 105 en 78, duidelijk afhankelijkheid, zelfs van Deuteronomium. De reden dat men Leviticus en Deuteronomium in Schriftkritische kringen liever naar latere tijd verwijst, is vaak gelegen in de gedachte, dat het niet aannemelijk is dat waarschuwendende woorden als in Lev. 26 en Deut. 27, 28 neergeschreven, zo lang van tevoren gegeven en dan zo letterlijk vervuld kunnen zijn. Maar die richting moeten we niet uit.

Om het echter nog verder aan te scherpen:

Wát te denken van de mededeling in Deuteronomium 31:24? Daar lezen we: "Toen Mozes gereed was met de woorden dezer wet volledig in een boek op te schrijven, gebod hij de Levieten, die de ark van het verbond des HEREN droegen: Neemt dit wetboek en legt het naast de ark des verbonds van de HERE, uw God, opdat het daar tot getuige tegen u zij."

De twee verbondstafels lagen in de ark (Ex. 25:16; 40:20).

Dit wetboek ernaast.

Om het te kunnen raadplegen. En er later een copie van te kunnen laten maken, voor de koning – "de wet die bij de Levitische priesters berust" (Deut. 17:18).

De koning, die ongetwijfeld toch ook

de koningswet uit Deuteronomium 17 heeft moeten kunnen lezen.

Dit alles op Mozes' bevel.

Welk wetboek?

Toch dát wat Mozes zelf, blijkens deze mededeling, kort voor zijn dood, v o l l e d i g opgeschreven heeft.

Dat kan niet enkel de wet van Exodus 20 of kunnen niet alleen de wetten van Leviticus en Numeri zijn. Die van Deuteronomium moeten daar ook bij geweest zijn. Zijn daarin niet juist die wetten gegeven, – meer nog dan die in Leviticus – die voor de rechtspraak en het landsbestuur voor de koning van belang waren, om er "heel zijn leven in te lezen en te leren de HERE, zijn God, te vrezen..." (Deut. 17:19).

Naast de ark laten ze – met de mogelijkheid van verloren raken – en weer-gevonden worden... (2 Kron. 34:14,15).

(wordt vervolgd)

1) M.J. Paul, diss. Boekencentrum, 's-Gravenhage, 2e dr. 1988

2) B. Holwerda, ...Begonnen hebbende van Mozes..., Terneuzen 1953, p. 7 v.v.

3) H. de Jong, Studiemap Theol. Studiebeg. F-9, pag. 1

4) ibidem, pag. 6

5) A.S. Yahuda, Die Sprache des Pentateuch in ihren Beziehungen zum Aegyptischen. Erstes Buch, Berlin u. Leipzig, 1929. O.m. geciteerd bij M.H.A. van der Valk, Mozes' boeken in Egyptisch licht, Kampen 1930.

6) W.H. Gispen, Indirecte gegevens voor het bestaan van den Pentateuch in de Psalmen, diss. V.U., Zutphen 1928.

Opbouw

Gezocht

Mensen die mee willen denken.

Signalement

Gereformeerd:

arm, rijk,

oud, jong.

Interesse in

kerk,

maatschappij

en cultuur.

Geen behoefte

aan bevestiging

van eigen mening.

Aangeboden

OPBOUW,

abonnement:

elke twee weken

thuisbezorgd.

Artikelen over een groot

aantal onderwerpen

in een leesbare verpakking,

voor f 55,- per jaar.

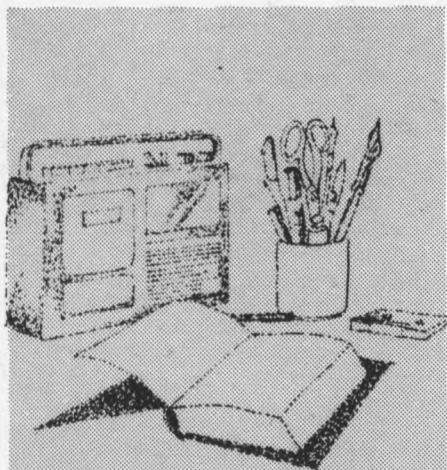
Beloning

Meer mensen die

met u meedenken.

Bel nu

02154-23546

Jeugdrubriek

R.R. Ganzevoort, Wormerveer

Jij en ... je gezin

De hoeksteen van de samenleving is aan renovatie toe. Zo was enige tijd terug de stelling van Youth for Christ om mensen uit te dagen tot een gesprek over het gezin. Het blijft een belangrijk onderwerp, met name ook voor jongeren, die meestal opgroeien in een gezin.

Binnen- en buitenwereld

Je zou kunnen zeggen dat de leefwereld van een mens bestaat uit verschillende trappen. Er is de binnenwereld, dat wat er in hem of haarzelf leeft aan gedachten, gevoelens enzovoorts. Buiten is er de grote wereld van de maatschappij, de politiek, de internationale verhoudingen, en alles wat daarbij hoort. Maar tussen deze twee uitersten bevindt zich de kleine buitenwereld, het gezin en de vrienden. Die kleine buitenwereld is een soort schakel tussen de binnenwereld en de grote buitenwereld, tussen veiligheid en kwetsbaarheid. Daarom is juist die kleine buitenwereld zo enorm belangrijk als je opgroeit en zoekt naar je eigen plaats tussen de vragen van binnen en de vragen van buiten in.

De gebroken schakel

De laatste jaren is er echter een gevaarlijke verschuiving gaande: de tussenniveaus vallen weg. Dat geldt voor de kerk (we noemen het dan ontkerkelijking of secularisatie); het geldt voor het dorp (mensen leven niet meer waar ze geboren zijn, maar waar ze 'toevallig' werken); het geldt ook voor het gezin, en je ziet dan ook dat veel mensen kiezen voor andere samenlevingsvormen: woongroepen alleenwonen etcetera. Natuurlijk kun je hier veel meer over zeggen. Het lijkt niet zo vreemd om te veronderstellen dat een kerkelijke gemeente in een oude dorpsstructuur heel anders functioneert dan een gemeente in een ontwortelde nieuwbouwwijk. Wat dat betreft kun-

nen we ook binnen onze kerken niet alle gemeenten over een kam scheren, en de situatie van de jongeren in een grote gemeente op bijvoorbeeld de Veluwe is zeer waarschijnlijk anders dan de situatie van jongeren in een grote industriestad, waar bijna niemand zondags naar de kerk gaat.

Ondanks al die verschillen kun je wel zeggen dat er een rode draad doorheen loopt van een ontwikkeling in onze cultuur. Dat is de ontwikkeling van het wegvallen van de kleine buitenwereld. Jongeren merken dat eerder dan ouderen, en steden merken het eerder dan dorpen, maar de ontwikkeling vindt plaats. Het lijkt niet teveel gezegd dat daardoor mensen vastlopen in de botsing tussen de grote buitenwereld en hun eigen binnenwereld. Veel mensen vervallen in individualisme of ze gaan helemaal op in de wereld zonder daarin zichzelf te kunnen blijven.

Waar zijn de vaders?

Hiermee hangt nog samen dat we steeds meer in een zogenoemde 'vaderloze cultuur' leven. Dat wil niet alleen zeggen dat het gezag in onze tijd wegvalt en dat de leiding gaat ontbreken, het betekent ook heel concreet dat vaders per dag maar heel weinig tijd aan hun kinderen besteden. Ook dit kun je weer niet generaliseren, maar over het geheel genomen zal het beeld wel kloppen dat vaders het te druk hebben.

Dat geldt natuurlijk niet alleen voor de vaders. Meestal staat heel het gezin onder grote druk door werk van vader, soms ook moeder, vakantie- en bijbaantjes van de kinderen, ontspanning, uitgaan, radio en TV, school, vrijwilligerswerk in de kerk en daarbuiten en noem het allemaal maar op. Iedereen heeft het druk met van alles en nog wat, en er is maar heel weinig tijd over om werkelijk met elkaar om te gaan. Zelfs de maaltijden zijn in veel gezinnen meer zelfsbedieningsbuffetten dan ontmoetingsplaatsen geworden.

Verwijdering of ontmoeting?

Door de drukte en het wegvallen van de tussenschakels komen we in de leegte terecht. Het directe gevolg ervan is verwijdering in de gezinnen. Je kunt daar mooie woorden voor bedenken zoals 'generatiekloof' en dergelijke, maar daarmee wordt de verwijdering niet minder pijnlijk. Als de verwijdering zich voortzet kom je niet verder dan strijd: ouders en kinderen, en ook kinderen onderling komen steeds meer tegenover elkaar te staan en strijden allemaal om zelfbehoud en waardering. Soms komt het zover dat kinderen met ruzie het huis uit gaan omdat niemand kans zag de verwijdering te doorbreken.

Kan het niet anders? Het is niet zinvol en niet eerlijk om de schuld te

geven aan ouders of kinderen alleen. Maar je kunt wel zeggen dat er pas ruimte ontstaat als je elkaar echt kunt ontmoeten. Ruzie maken is geen ontmoeting, tegenover elkaar staan evenmin. Ontmoeting wil zeggen dat twee of meer mensen of groepen elkaar tegenkomen, elkaar zien en elkaar aanspreken en aanhoren. Ontmoeting betekent dus dat er een echt contact is tussen mensen, een persoonlijke uitwisseling. In veel gezinnen is geen ontmoeting: ouders en kinderen leven langs elkaar heen of hebben onenigheid. Er wordt soms genoeg gepraat en geruzied, gediscussieerd en overlegd, maar de ontmoeting ontbreekt. Voor ontmoeting is nodig dat je je koppigheid even neerlegt. Aan beide kanten zijn vaak al zoveel vooroordelen gegroeid. Ouders en kinderen durven het vaak niet meer aan om te laten zien wie ze echt zijn. Er worden rollen gespeeld en ondertussen blijft de eerlijke ontmoeting achterwege. Helaas, want zolang je jezelf afsluit zul je alleen blijven staan.

De omgekeerde spiraal

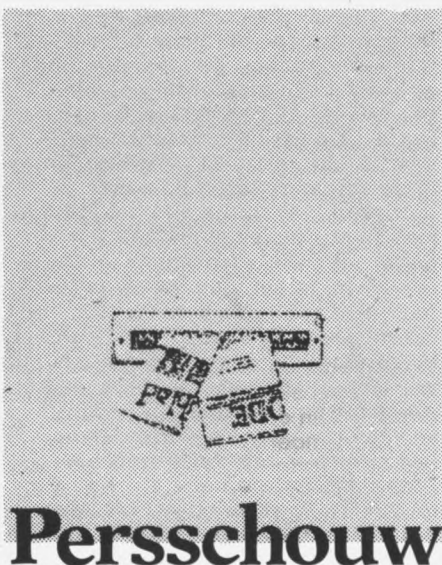
Het vraagt een hele verandering in ons denken en doen. Het zal ook heel wat moeite kosten om als ouders en kinderen toe te groeien naar een andere manier van omgaan met elkaar. Het lijkt wel alsof een hele spiraal die omlaag gericht is moet worden omgebogen naar boven, en dat kost veel tijd en energie zonder dat je al gelijk de veranderingen ziet. Maar het moet wel kunnen. Neem elkaar om te beginnen serieus, juist in het gezin. Zowel ouders als kinderen hebben het gezin nodig als de veilige uitvalsbasis om in deze wereld te kunnen leven. Daarom is het zo gevaarlijk als er in het gezin geen ruimte is voor mensen. Als je dáár niet kunt leren leven waar moet je het dan leren? Daarom mogen juist in het gezin de vragen eerlijk de ruimte krijgen. Je hoeft als jongere niet meteen alles te weten en te geloven. Je mag onzeker zijn, twijfelen, zoeken. Die ruimte mogen ouders ook geven aan hun kinderen om te groeien. Maar dan moet je ook eerlijk zijn: ook je ouders hoeven niet alles te weten. Zij mogen ook zoeken en vragen en onzeker zijn. Dwing jezelf en elkaar niet in een rol waar je niet inpast, maar leer elkaar vast te houden en samen te zoeken naar goede wegen.

Zo mag het gezin een plaats worden van aanvaarding en openheid in plaats van strijd en vernedering. Daar mag je jezelf zijn; daar mag je samen zijn en je plaats ontdekken in de grote wereld. Als je in het gezin geen ruimte hebt voor de vragen van binnen en de vragen van buiten is de kans te groot dat je vastloopt ergens daartussen in. En dat is te verdrietig om er niet in elk geval je best voor te doen!

Om verder te denken en (in het gezin?) te praten:

- **wat voor beeld heb je van elkaar in het gezin? Wat voor beeld denk je dat de anderen van jou hebben?**
- **hoe belangrijk is het gezinsleven voor je? Herken je de 'schakelfunctie'?**
- **hoeveel heb je ervoor over om elkaar echt te ontmoeten in het gezin?**
- **kun je elkaar in het gezin de ruimte laten of dwing je jezelf en elkaar in bepaalde rollen?**

O. Mooiweer, Enschede

Bemoedigend

Bemoedigend (I)

Een aantal jaren geleden, met vakantie in Folkestone, zag ik een kerkgebouwtje, geheel vervallen, de ramen met planken dichtgespijkerd. Op het vervelozige bord aan de voor-gevel was nog net te lezen, dat dit kerkje sinds 1648 had bestaan. Sinds de 17e eeuw zijn er in Engeland vele van die kerkjes ontstaan, die naast de grote Anglicaanse kerken, de Baptist Union en de Methodisten altijd zelfstandig hun weg zijn gegaan en in confessionele trouw het evangelie van de vrije genade hebben uitgedragen. Nu had ik ergens gelezen, dat dit kerkje weer gebruikt werd. En, vanwege het bijwonen van een huwelijk enkele dagen daar ter plaatse, had ik de gelegenheid op zondagmorgen 16 juli naar de straat te wandelen waar ik dat gebouwtje eerder had opgemerkt.

Tot mijn verwondering zag ik een geheel gerenoveerde kerk, nieuwe stalen ramen, een fris geschilderde voorgevel met een bord, waarop Grace Chapel (1648).

De deur stond open en binnenkomend trof ik één man aan.

Een robuuste kerel, zoals je die daar aan de haven kunt aantreffen, blote

getatoueerde armen en een ringetje in het oor.

Terwijl ik naast hem in de bank ging zitten, vertelde hij me dat de kerk in 1979 nog 3 leden telde. Het kerkelijk leven hield toen op. Hier was de kerk echt tot niet gekomen. Maar in 1987 bleken er her en der verspreid in de omgeving toch weer 11 leden te wonen en deze hebben een nieuw begin gemaakt. Nu, in 1989 telt de gemeente 20 leden. Inmiddels bleek dat mijn buurman ook nog een vrouw en drie kinderen had, die ook aanschoven in de bank. Verder kwamen er zo nu en dan nog wat mensen binnen, voor en ook nog tijdens de dienst, zodat er bij het begin van de preek over Lukas 6:1-5, 30 mensen in de blank geschuurde banken zaten. Na de dienst bij de koffie (die was er ook) kon ik merken dat deze mensen blij waren vanwege het feit dat de Here deze mogelijkheden opnieuw gegeven had. En bij-de-tijd waren ze ook, want zo werd afgekondigd, in de avonddienst zou in de preek speciaal aandacht worden gegeven aan de New-Age beweging, een ketterij, die in de brieven van Paulus reeds werd genoemd.

Heel voorzichtig heb ik wel gevraagd of een preek van 55 minuten niet wat aan de lange kant was, maar men was gewend aan een kerkdienst van anderhalf uur.

Het was goed daar te zijn en in deze tijd van kerkverlating bemoedigend.

C.C.

Bemoedigend (II)

Op diezelfde zondag woonde ik de avonddienst bij in Westminster Chapel, Londen.

In de loop van 20 à 25 jaar ben ik daar al vele keren geweest, op mij heeft die kerk altijd een heel bijzondere aantrekkingskracht, vooral ook om de wijze waarop daar gepreekt wordt.

Sinds een jaar of tien is Dr. R.T. Kendall aan die gemeente verbonden. Geboren in één van de zuidelijke staten van Amerika, daar ook predikanten geweest. Later in Oxford gepromoveerd op 'Calvijs en de Engelse Calvinisten'. Omdat hij in zijn dissertatie beweert dat het Engelse Calvinisme en ook de Westminster Confessie niet de lijn van Calvijs hebben doorgetrokken, maar meer wortelen in de periode van na Calvijs, is hij een wat omstreden figuur.

Waren er in de zestiger jaren niet zoveel buitenlanders in de kerk, nu ontmoet je daar alle mogelijke nationaliteiten. Maar deze keer trof mij iets, dat ik nog niet eerder daar gezien had. Het was een mooie warme zomeravond, honderden en honderden mensen wandelend en slenterend langs de straten, velen vermoedelijk nog niet wetend hoe ze de zondagavond zouden doorbrengen. Maar tussen al die mensen waren er, die gesprekken aanknoopten en

vriendelijk opwekten om mee naar de kerk te gaan. Een tijdje heb ik dat gedegeslagen en ik telde zeker een tiental voorbijgangers, die aan de uitnodiging gevolg gaven. Soms lukte het bijna, maar bij de kerkdeur zei men weer nee. Maar toch, tussen al die zes- en zevenhonderd kerkgangers zaten mensen, die zo van de straat waren meegenomen. Totaal verschillende mensen. Een keurige oudere heer, een jongen met een Joods uiterlijk, een jonge vrouw met een hoog vuurrood kapsel, een jongen met een rafelige broek, kennelijk afkomstig uit het Caraïbisch gebied en nog andere meest jongeren. En allemaal luisterden ze die avond zeker drie kwartier naar een preek over Psalm 34:7-8. Gods engelen en satans engelen. Engelen van boven tot bescherming en engelen van beneden tot verleiding, tegenstelling tussen hemel en hel. Toch een niet zo eenvoudige preek. Na de dienst (weer bij de koffie) zag ik, dat men met deze mensen onmiddellijk verder ging spreken.

Dat in zo'n wereldstad op die zondagavond nog zoveel mensen, misschien wel voor de eerste keer, de boodschap van het evangelie hebben gehoord, ook dat vond ik bemoedigend.

C.C.

We knipten deze beide artikelen uit het CONTACTBLAD – ten dienste van de Nederlands Gereformeerde Kerk te Zaandam. Ze zijn van de hand van C. Camfferman, ouderling te Zaandam. Het is inderdaad bemoedigend te mogen merken in een tijd waarin velen de Here en zijn kerk verlaten, dat Hij doorgaat met zijn werk en daarbij mensen van vlees en bloed inschakelt. Het geeft moed voor de toekomst. Er zal een kerk blijven bestaan. Hoe die er uit ziet weet ik in de verste verte niet. Is ook niet nodig. Maar Christus is een Koning, ja, een eeuwige Koning, die zonder onderdanen niet zijn kan (zie artikel 27 NGB). Soms merk je weinig meer van de kerk. Schijnt ze bijna tot nul gereduceerd. Maar dan plotseling dient ze zich weer aan. En het gaat daarbij altijd om de bevrijdende prediking van het evangelie! De verkondiging doet het! Maar dat maakt ons als het goed is niet passief. Nee, integendeel, die verkondiging van het heilig evangelie zet ons in vuur en vlam. We blijven dan niet meer op ons plekje behaaglijk en knus zitten. Maar we gaan de mogelijkheden na om anderen te lokken tot Christus. Daar in Londen had men een simpele methode bedacht, al vraagt ze wel je volle inzet en nazorg. Maar dat hebben wij er toch graag voor over of niet soms? Gered om anderen te redden. Dat zij het adagium van de kerk! En dan doet God op zijn tijd wonderen. Dan zullen ze komen van Oost en West en Noord en Zuid en mogen ze behoren tot het Koninkrijk der hemelen!

J.L. Wesdijk, Barendrecht

Afrikaans platteland gebaat met werk van bijbelvertalers

Uit ons dagelijks leven is het gedrukte woord niet meer weg te denken: je leest de krant, je koopt een boek, bestudeert de gebruiksaanwijzing bij apparaten, bij anderstalige tv-uitzendingen is er ondertiteling... Wat wordt er in een relatief klein taalgebied als Nederland een onvoorstelbare hoeveelheid gedrukt materiaal uitgegeven!

Dat ligt wel even anders in bijvoorbeeld West-Afrika. Op het platteland is het percentage analfabeten 93 tot 99 procent van de bevolking. En als mensen al lezen en schrijven geleerd hebben, is dat in de meeste gevallen niet in hun moedertaal maar in bijvoorbeeld Frans of Engels. Ondanks alle inspanningen zullen er volgens een schatting van de UNESCO (de organisatie van onderwijs, wetenschap en cultuur van de Verenigde Naties) in de volgende eeuw 954 miljoen analfabeten zijn over de hele wereld. Twee vertalers voor de Wycliffe-organisatie, Ruud en Conny Hidden-Wesdijk, waren de afgelopen zomer met hun 3 kinderen met verlof in Barendrecht. Ze zijn inmiddels weer vertrokken naar Burkina Faso, het vroegere Opper-Volta in West-Afrika. Het land telt 7 miljoen inwoners en is 6 keer zo groot als Nederland.

Werken onder de Bissa's

Het opzetten van een alfabetiseringsprogramma was een van de eerste taken van Ruud en Conny Hidden, toen ze in 1979 onder de vlag van de internationale Wycliffe-organisatie in Burkina Faso in het Bissa-gebied gingen wonen en werken. Burkina Faso is een Sahelland, één van de regelmatig door droogte geteisterde landen ten zuiden van de Sahara. De Sahel kwam vooral in het begin van de jaren zeventig regelmatig in het nieuws door de grote droogte die het leven kostte aan vele mensen en dieren. Ook de Bissa-streek heeft hiervan te lijden gehad. De Bissa's wonen in een gebied dat half zo groot is als Nederland, in het zuiden van Burkina Faso bij de grens met Ghana. De beelden van daar verschillen niet veel met die van de rest van het land: agrarische dorpsgemeenschappen die van de opbrengst van de schaarser wordende en aan erosie onderhevige bouwgrond moeten leven. Er worden voornamelijk gierst, maïs en pinda's verbouwd.

Nadeel

Waarom een alfabetiseringsprogramma in een gebied met armoede, ondervoeding, dreigende hongersnood? Leren lezen brengt toch geen brood op de plank? Ruud Hidden: „Er bestaat een heel duidelijk verband tussen onderontwikkeling en analfabetisme. Net zo goed als iemand in Nederland die niet kan lezen en schrijven 'gehandicapt' is in het dagelijks leven, is iemand in de Derde Wereld dat. Ook al is er in Afrika een praatcultuur en is het gesproken woord veel en veel belangrijker dan hier, iemand uit de dorpen die niet kan lezen en schrijven is heel duidelijk in het nadeel ten opzichte van hen die dat wel kunnen.”

Hiermee hangt samen dat anderen geen al te hoge dunk hebben van analfabeten, en zij op hun beurt ook niet van zichzelf. In de traditionele culturen speelde dat uiteraard geen rol en waren andere (en belangrijkere) waarden doorslaggevend, maar in de ook in Burkina snel veranderende samenleving is alfabetisering een 'must'. De huidige regering onderkent dit en geeft hoge prioriteit aan het onderwijs in minderheidstalen.

Een taal leren

Hoe leer je zo'n taal? Niet uit boeken dus, want die zijn er niet. De enige manier is om er te gaan wonen en het woord voor woord te leren. Na verloop van tijd kon een alfabet samengesteld worden en het begin van een lees- en schrijfprogramma. Dat is altijd in nauwe samenwerking gegaan met Bissa leraren, voornamelijk uit het landbouwonderwijs. Die moesten aanvankelijk in het Frans werken en hadden daarbij matig succes. Sinds 1980 staat de lokale taal op het programma en de leraren zijn erg enthousiast om verder onderwijs helemaal in Bissa te doen plaatsvinden. Overal worden nu lees- en schrijfcursussen gegeven voor verschillende doelgroepen als vrouwen, boeren, in kerken enz. Een stap verder gaan de Schrijverscursussen, waar mensen die in de afgelopen jaren hebben leren lezen en schrijven zelf creatief schrijven in hun taal. Ruud en Conny zijn daarbij uiteraard alleen technisch adviseurs. De eigen cultuur van de Bissa's is rijk en gevarieerd genoeg om stof te leveren voor vele bundels en boeken, en die beginnen nu ook te

komen: volksverhalen, liederenbundels, poëzie en spreekwoorden.

Zelfbewustzijn

Is alfabetisering de hoofdtaak van Ruud en Conny? „Hoewel we zeker de eerste jaren de meeste tijd en aandacht hebben gegeven aan taalanalyse en alfabetisering is onze eerste taak Bijbelvertaling,” vertelt Ruud. „De Bissa-christenen zien daar al lang naar uit en we hopen er in de komende jaren flink mee te vorderen. Tot nu toe zijn het Evangelie van Markus, enkele verhalen en liederenbundels vertaald. Het Bissa is als taal totaal verschillend van de naburige talen. Maar het is nooit op schrift gesteld. Daarom moet men in de zondagse diensten, noodgedwongen gebruik maken van andere talen die maar door enkelen in de kerk verstaan worden: er wordt bijvoorbeeld vaak in drie talen gepreekt, Frans, Moore en Bissa, dat dan voor de vuist weg vertaald wordt. Een heel onbevredigende situatie, omdat zowel het Frans als het Moore voor hen vreemde talen zijn. Er is, ook in de kerken, een groeiend zelfbewustzijn, zo van: wij, en ook onze taal, mogen er zijn!

Kunnen de Bissa-mensen zelf daarom die vertaling niet doen? Ruud: „We hopen dat binnen een aantal jaren inderdaad een team van Bissamensen de vertaling zal overnemen en afmaken. Daar werken we ook helemaal naar toe, door middel van cursussen in exegese, vertaaltechnieken en het opzetten van een systeem waarin de vertaalde stukken in de kerken getest en gecorrigeerd kunnen worden. Dat kader bestond echter niet toen we kwamen en op dat gebied hebben we een aandeel mogen leveren. Het is duidelijk dat een geboren Bissa een betere vertaling zal leveren dan buitenlanders zoals wij.” Een Bissa vertaler, Pascal, werkt nu full-time met Ruud aan de vertaling en ze hopen dit jaar een tweede vertaler erbij te krijgen.

Verrijking

Ruud en Conny hebben drie kinderen. Een Nederlands gezin dus in de Afrikaanse savannen: hoe gaat dat met de opvoeding van de kinderen? Conny: „Wat de scholing betreft: de afgelopen drie jaren heb ik de oudste twee kinderen (10 en 8 jaar) zelf les gegeven met behulp van de zogeheten Wereldschool, een cor-

respondentie-cursus speciaal voor kinderen in het buitenland, die goed aansluit op het Nederlandse onderwijs. Dat blijkt wel nu ze hier op een Barendrechtse school zitten. Verder is het leven in een Afrikaans dorp natuurlijk heel anders, moeilijk vaak vanwege het veel hardere bestaan van de mensen om ons heen. De problemen waar een Nederlands kind hoogstens via de televisie mee geconfronteerd wordt, zaten bij ons als het ware op de stoep! Aan de ander kant was het ook een verrijking van ons leven. Het is wel eens goed je te realiseren, dat er prima te leven valt zonder televisie en andere Westerse gemakken die hier zo gauw onmisbaar lijken. Een huishouden in een dorp zonder supermarkten, elektriciteit en stromend water loopt wel wat anders. Vervreemding van de natuur is er op dat gebied niet bij: water komt uit een put, groenten en graan van het land en warmte en brandstof van sprokkelhout. Zo trokken Clarieke, Harm-Jan en Jiska daar op met de Bissakinderen waarvan het merendeel niet naar school gaat. Harm-Jan ging op jacht met de jongens. Clarieke haalde met de meisjes water bij de pomp, ging mee naar het bouwland enzovoort."

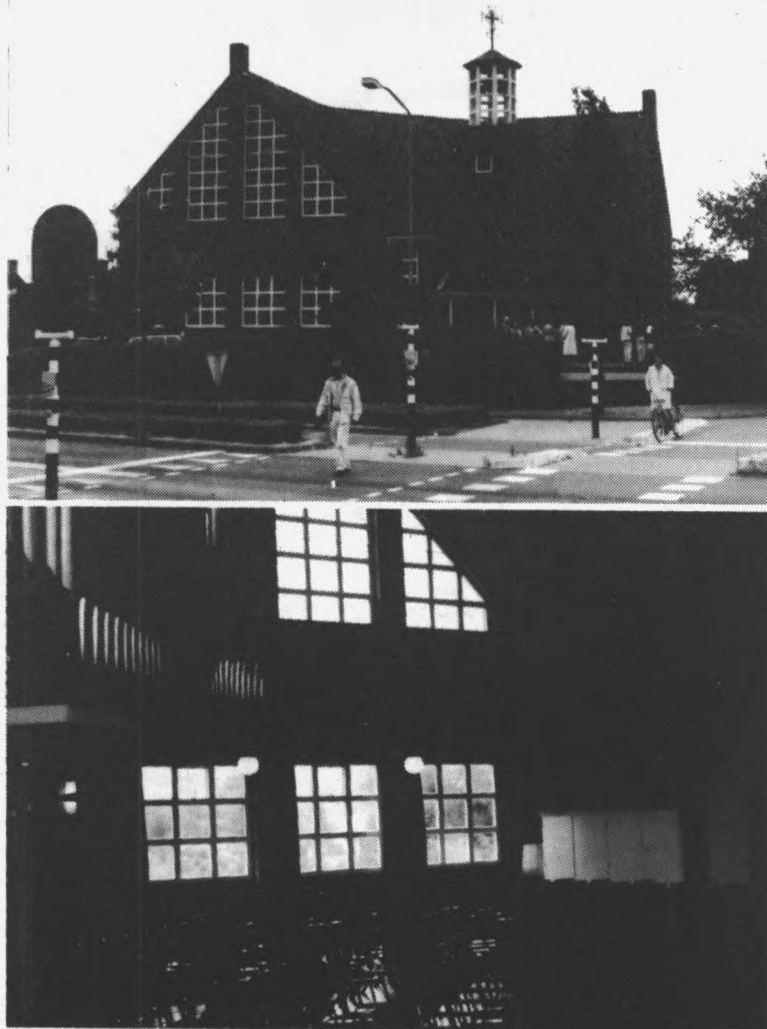
Op eigen benen staan

„Ook al blijven we altijd een beetje vreemdelingen", vervolgt Conny, „we mochten toch in veel opzichten lief en leed met de mensen om ons heen delen en we proberen ook daarin de voetstappen te volgen van Christus. Het is waar: aan directe armoedebestrijding kunnen we vaak niet veel doen. Maar op de achtergrond van ons denken is de stellige overtuiging en hoop dat ons aandeel in dit geheel meewerkt aan de emancipatie van een volk, in dit geval het Bissa-volk in Burkina Faso. Het bijbelwoord 'sta op en wandel' is voor ons in dit verband ook van toepassing op een heel volk. Het werd gezegd tegen een man die totaal verlamd was, gedoemd tot nietsdoen en overgeleverd aan de genade en liefdadigheid van zijn omgeving. Geen situatie om jaloers op te zijn. En in veel opzichten, de oorzaken daarvan laten we hierbij even buiten beschouwing – daar kun je genoeg over lezen – verkeren derde-wereldlanden in deze situatie. Cultureel en maatschappelijk op eigen benen staan, en vooruit gaan, is ook een uitwerking van het Evangelie."

Wat doet 'Wycliffe'?

– De Wycliffe Bijbelvertalers werken vanouds in minderheidstalen waarin tot dusverre weinig of niets op schrift staat. Taalanalyse, beschrijvingen van onder meer de grammatica, bijbelvertaling en alfabetisering zijn het specialisme van deze internatio-

nale organisatie. Medewerkers ontvangen hun opleiding zowel aan universiteiten (Ruud, afgestudeerd als natuurkundig ingenieur, studeerde Afrikaanse taalkunde in Leiden) als aan de opleidingsinstituten van de Wycliffe Bijbelvertalers, waarvan er in Europa drie zijn. Momenteel werken er meer dan 5000 Wycliffe-mensen in 40 landen in Afrika, Azië, Zuid- en Midden-Amerika en Australië. Er wordt gewerkt in 850 talen. Dit jaar kwam het driehonderdste door Wycliffe Bijbelvertalers vertaalde Nieuwe Testament gereed. Van het totale aantal talen dat bekend is (6170), heeft pas een derde deel, zo'n 2000 talen, een (deel van de) Bijbel. Werkloosheid dreigt niet voor Wycliffe-medewerkers: alleen al in Afrika zou in honderden talen meteen gestart kunnen worden met zowel alfabetiserings- als vertaalprojecten.

De Nederlands gereformeerde kerk in Ede heeft sinds enige maanden de beschikking over een eigen kerkgebouw: de Proosdijkerk. Het gebouw – met ruim 500 zitplaatsen – werd in 1954 in opdracht van de gereformeerde kerk gebouwd.

(foto's: P. Niewold)

H. Algra, Den Helder

Bekering of hersenspoeling?

Jaren geleden verscheen een boekje van de hand van de bekende engelse arts en predikant Dr. Martyn Lloyd-Jones over bekeringen ¹⁾. Moeten we bij bekeringen niet gewoon spreken van veranderingen bij mensen die psychologisch verklaard kunnen worden?

Hersenspoeling

Het boekje van Lloyd-Jones was een verweerschrift tegen de opvattingen van een psychiater: Dr. William Sargant. Op grond van eigen werk en onderzoek poneerde hij de stelling dat die in ernstige emotionele problemen verkeren bijzonder gevoelig zijn voor beïnvloeding. De methode van de hersenspoeling gaat in feite van dit principe uit: eerst wordt de mens gebroken, daarna ontstaat er ruimte voor een nieuw denksysteem. In wezen zijn evangelisatiecampagnes en de daarop volgende bekering – aldus Sargant – op dezelfde leest geschoeid. Mensen raken door bepaalde omstandigheden de kluts kwijt, ze krijgen last van schuldgevoelens, worden erg angstig en zoeken vervolgens naar nieuw houvast. Dat houvast is dan bv. het christendom.

Petrus en Paulus

Sargant illustreert zijn visie met bijbelse geschiedenissen. Zo noemt hij als voorbeeld de gebeurtenissen op die eerste Pinksterdag in Jeruzalem (Handelingen 2). Na de uitstorting van de Heilige Geest houdt Petrus een rede (in de visie van Sargant een donderspeech) waarbij hij 'handig gebruikt maakt' van het feit dat de mensen al van slag waren door de tongen van vuur. Volgens Sargant brengt Petrus de mensen in een dusdanige toestand van emotionele spanning en gebruikt daarbij zulke handige 'shock tactics' (manieren om mensen te schokken), dat er een soort massa-hysterie ontstaat, waarbij 3000 mensen tot geloof komen. Ook bij Paulus zien we – aldus Dr. Sargant – een bekering ten gevolge van psychische spanningen. Saulus was zo in de ban van de vervolging van de christenen dat hij onderweg naar Damascus lichamelijk ineen stortte: hij zag niets meer. Na drie dagen van geestelijke en lichamelijke spanning, verscheen Ananias. Deze verlichtte de lichamelijke symptomen bij Paulus. Tegelijkertijd oefende hij zware emotionele druk uit. Na een periode van 'indok-

trinatie' in een groep christenen kwam ook Paulus tot bekering.

Kritiek op Dr. Sargant

Het is geen uitzondering dat mensen die geen christen zijn eigenlijk maar een gedeelte van de bijbelse geschiedenis weergeven. Dat is ook het geval bij Sargant. De Heilige Geest is de grote afwezige. Dat hoeft ons overigens niet te verbazen, want de werking van de Geest is niet wetenschappelijk aantoonbaar en dus voor een niet-christen ook niet interessant. Dr. Martyn Lloyd-Jones betreft Sargant echter ook nog op enkele onjuistheden in zijn analyse van de geschiedenissen van Petrus en Paulus. Zo merkte Sargant op dat bekeringen meestal tijdens massabijeenkomsten plaats vinden; op grond van de bijbel en op grond van de hedendaagse praktijk is wel duidelijk dat dat in zijn algemeenheid niet juist is. Ook schrijft Sargant dat het beste middel tegen 'indoktrinatie' een goed denk-systeem is. Als er iemand was met een rotsvast denk-systeem, dan was het Saulus wel... Toch kwam hij tot bekering...

Angsten en emoties

Toch dwingt Dr. Sargant ons tot nadenken over de manier waarop we het Evangelie uitdragen. Een vrij veel gehanteerde methode is het inspelen op angstgevoelens. Zorgwekkend is het dat een Amerikaanse auteur benadrukt dat de enige manier om tieners op het rechte pad te houden is: het kweken van angst voor alles wat anders is. Psychologisch gezien is dit onzin, maar ernstiger is het dat jongeren op deze manier het juiste zicht op God kwijt kunnen raken. Sommige predikers weten heel gemakkelijk 'een gevoelige snaar' bij mensen te raken. Vooral in grote groepen kunnen dan snel emotionele veranderingen optreden. Wanneer de verkondiging louter op de emoties is gericht verschuift het doel naar het 'breken' van de mens (vgl. de hersenspoeling). Deze visie doet aan Gods werk tekort: alsof alleen die mens behouden kan worden die eerst een diepe emotionele crisis heeft doorgemaakt. Bovendien komt de methode centraal te staan. In een recent in het Nederlands vertaald boek ²⁾ merkt Lloyd-Jones op dat bekeringen die geworteld zijn in emoties (bv. angst) de mens onvolgende wapenen tegen het ongeloof. Een bekering die niet meer is dan

een emotionele ervaring is zwak doordat het verstand en de wil niet geraakt worden. Wanneer de emoties (opnieuw) veranderen, verandert het geloof ook weer.

Technieken

Tegenwoordig maakt men binnen evangelisatiecampagnes ook wel gebruik van gegevens uit het marktonderzoek. Op zichzelf is dit niet verkeerd; we kunnen er zelfs ons voordeel mee doen. Wanneer we echter ons vertrouwen stellen op die technieken zijn we verkeerd bezig. We denken dan dat wanneer de juiste methode wordt gehanteerd de mens vanzelf verandert. Op dezelfde manier als waarop een wasmiddel aan de man/vrouw gebracht wordt, wordt de bijbelse boodschap overgebracht.

Welke methoden?

Mensen neigen er vaak toe een bepaalde methode heilig te verklaren. De één zegt dat alleen de gewone kerkdienst goed is, de ander is van mening dat we allerlei moderne methoden toe moeten passen om de mensen te bereiken. Beiden stellen de verkeerde vraag. We mogen veranderen in onze manier van geloofsoverdracht. Paulus zegt zelf (en het blijkt ook uit de bijbel) dat hij in verschillende omstandigheden op een heel verschillende manier het Evangelie verkondigde. Onze tijd vraagt om andere vormen van geloofsoverdracht dan vroeger. Wanneer men echter speculeert op het effect van angsten en emoties of alle inzet richt op het resultaat van bepaalde technieken maakt men gebruik van dezelfde methodes als bij de hersenspoeling. Als christenen weten we dat het niet om de methoden gaat. Het is de Heilige Geest die het geloof in de harten van de mensen werkt. Wie dat gelooft krijgt ook de ruimte om – ieder op zijn eigen wijze – het Evangelie uit te dragen.

Literatuur:

- (1) Dr. D. Martyn Lloyd-Jones: *Conversions: psychological or spiritual?* (N.a.v.: Dr. William Sargant: *Battle of the Mind*).
- (2) Dr. D. Martyn Lloyd-Jones: *Oorzaken en genezing van geestelijke depressiviteit*; hoofdstuk 4 (De Banier, Utrecht, 1988).

Mance ter Andere, Ede

Leven uit genade – weten om te gaan met je mogelijkheden – I

Een gerichte vraag kan je aan het denken zetten. De vraag kwam van een vriendin die, als lid van het schoolbestuur, geconfronteerd was met een concrete vormgeving van 'vredesonderwijs'. Kinderen opvoeden tot vredestichters. Het thema onderging een uitbreiding in de richting van de 'items' van het Conciliair Proces. Vrede, gerechtigheid, heelheid. Kunnen wij VREDE stichting? Moet God dat niet doen? Moeten wij niet van genade leven? Die tegenstelling: genade en verdienste, daar mondde de probleemstelling een beetje uit. We hebben daarover gepraat. We hebben ook wel een antwoord gevonden*). Maar het probleem liet me daarna niet los. Van mijn verder ermee bezig zijn is dit artikel de bezinking. Wie weet kan het bij de een wat antwoorden aandragen, en bij de ander wat vragen oproepen.

Genade en verdienste

Genade staat in het gereformeerde denken tegenover verdienste. Nu sluipt er in het begrip genade gauw iets van passiviteit. Van afwachten wat God doet. Verdienste veronderstelt activisme. Zelf willen fiksen wat God moet doen.

We beschikken over een hele verzameling vrome frasen: Wij moeten leven uit genade. God moet het doen. Wij hebben alles verbeurd. De mens is ganselijk onbekwaam tot enig goed. Vaste clichés. De kralen in de reformatorische rozenkrans. En er wordt in de passieve hoek wat afgepaternosterd.

Pessimisme en passiviteit ten aanzien van het bewerken van (het) heil. Daarnaast dikwijls een sterkte ambitie en grote activiteit in wat wordt afgegrensd tot het gebied van zeg maar: het profane leven. Daarvoor geldt dan zoiets als een cultuuroppdracht. De wereld buiten de omtuining van de genade. Niet buiten de zegenende hand van God natuurlijk, want ook daar is het aan 's Heeren zegen al gelegen. Wel buiten onze competentie tot het verwezenlijken van heil. Ook buiten Gods officiële Heilsweg. Los van de geëigende genademiddelen, al laten we uiteraard ruimte voor Gods vrijmacht.

Twee levenssferen

Twee levenssferen dus. Eentje waarin we beleven wat God uit genade met ons wil doen – een rijk der

genade. En eentje waarin Gods grote Naam – tot op zekere hoogte – verzwegen kan blijven. Waarin we ons gewone werk doen. Waarin alle ruimte is voor onze ambities. Waarin we vooruit willen komen in het leven. Waarin we werken aan onze status. Het leven op onze benedenverdieping. Met drempelloze verbindingen naar de geneugten dezer eeuw. Voor de genade moet je wel even de trap op. Hier beneden tref je onze zaak aan, en het paleisje van ons huis, en onze caravan. We zijn er wel niet los van God en van zijn regels, we zijn er echter niet zo direct gericht op het godsdienstige.

Nou tref je binnen die 'profane sfeer' ook weer verschillende manieren van gemotiveerd zijn aan. Ze lijken een beetje parallel te lopen met die in het genade/verdienste-gebeuren. Je hebt er bijvoorbeeld de strebers – christenen en niet-christenen, dat maakt niet uit – die carrière willen maken, titels willen behalen. Die iets willen hebben en iets willen zijn. In de 'godsdienstige sfeer' zijn ze er trouwens evengoed. Perfectionisten, ego-trippers – ze jagen iets na. De mens is er om iets te doen. En wat je doet kun je meten. Het is uit te drukken in diploma's en titels, in rang en stand en bezit, in invloed en status, in verkoop- en omzetcijfers. Je komt ook mensen tegen, die mischien hetzelfde zijn en hetzelfde bezitten, maar die het niet zo nodig waar hoeven te maken. Die dankbaar gebruik maken van de mogelijkheden en die voor de ander barmhartig zijn. Christenen die van God en van genade weten, maar evengoed ook niet-christenen. Samaritanen. De Here Jezus heeft er zo eentje gekend. Mensen die op vrede en gerechtigheid en heelheid uit zijn. Die in en met de gegeven situatie gewoon iets positiefs willen doen. Beschaafde, meelevende en vooral: onbevengende mensen. Je zou bijna zeggen: mensen die van genade willen leven. En die genade willen zijn. Die in hun omgeving een stukje heil brengen. In dat 'profane', 'niet-godsdienstige' leven ervaren we die 'Samaritanen' als een weldaad. In de 'genade-sfeer' weten we er niet goed weg mee. Hoe komt dat?

Genade en heil

Wat is eigenlijk genade? Is het zoiets als een bovennatuurlijk ingrijpen in de godsdienstige sfeer? Is er ook wezenlijk sprake van genade in het profane leven? Zijn er soorten ge-

nade? Algemene en bijzondere bijvoorbeeld? Of is alles wat we ontvangen, wat we in de persoonlijke situatie aantreffen genade? Dingen, situaties, mogelijkheden (en onmogelijkheden, oftewel grenzen aan onze mogelijkheden), die voor ons altijd een opdracht inhouden? Gave van God, in Christus?

Is Christus er voor een deel van het bestaan? Is Christus er voor een deel van ons bestaan? Krijgt heel de wereld nieuwe kansen in Hem? Of is Hij er voor de redding van een restant van het restant? Acht zielen in een arke des behouds?

En wat is heil? Is het heil een kwestie van later? Of een zaak van een beetje hier en de grote rest straks? Of is het zo dat je in Christus het heil (de heelheid van bestaan) al hebt? We zien hoe God in Zijn schepping de condities geeft voor een goede ontplooiing van alle geschapenheiden in samenhang. We zien Zijn trouw in Zijn wetten. Een plant zoekt het licht en is gericht op een optimale ontwikkeling. Een vogel fourageert, paart, bouwt een nest en brengt leven voort. God reikt de voorwaarden aan voor een goed ecosysteem. Plant en dier gedijen in een goede biotoop. Leven in samenhang. Het geschapene geeft daarin antwoord op het scheppingswoord. Het geeft vorm aan de daarin ontvangen en in de verlossing door Christus bevestigde genade. Leven uit genade – omgaan met de mogelijkheden.

En ook de mens geeft vorm. Hij geeft binnen de mogelijkheden van Gods wet vorm overeenkomstig een norm. Daarin is hij meer een plant of dier, want hij draagt in zijn vormgevende antwoorden verantwoordelijkheid. Hij is verantwoordelijk voor het geschapene, maar heeft daarbij een plaats binnen de scheppingsgrenzen. Daarmee is die plaats bepaald. Hij mag zich niet gedragen als een dier. Hij mag (en kan) ook de grens naar het boven-menselijke niet over. Binnen zijn competentiegrenzen is er voor zijn doen ruimte voor tweeërlei norm. Dat is juist inherent aan zijn mens-zijn. Dat is de conditie om werkelijk verantwoordelijk te kunnen zijn en verantwoordelijk te kunnen worden gesteld.

De eerste norm is die van Gods bedoeling met het geschapene, gericht op ontplooiing in samenhang, en in verbondenheid daarin met Hem: tot Zijn eer. Beantwoorden aan die norm levert hoe dan ook een stukje heelheid, een stukje heil op. Daarnaast is er de norm van de

ego-centrische (de antropo-centrische) mens. Die denkt niet in termen van heelheid, maar van belang. Eigenbelang: Ik! En groepsbelang: Wij (= ik in het meervoud). Die denkt in termen van rivaliteit. Dat brengt per definitie de vrede in gevaar. Dat maakt gerechtigheid tot een hachelijke zaak.

Toch is ten diepste ook de ego-centrische mens gebaat bij een zekere mate van vrede, van recht en van heelheid, want hij is en blijft als schepsel voor zijn functioneren en voor zijn zich-wel-bevinden afhankelijk van de van God gegeven schepsingsstructuren. Hij blijft eraan onderworpen tot in het bestiale toe. Wie zijn bovengrens niet erkent is ook niet goed in staat de benedengrens te onderscheiden. Wie niet binnen de grenzen van Gods wet en niet overeenkomstig Zijn op Heelheid gerichte norm wil leven, die knalt er uiteindelijk tegenop.

*) Daarbij werden we een eind verder geholpen door het verrassend diep gravende artikel van onze broeder, professor Geertsema, in het juni-nummer van 'Beweging', samenvatting van zijn referaat op de studiedag van de Vereniging voor Calvinistische Wijsbegeerte.

gische, maar voor het geestelijke Israël.

Bij het lezen van bovenstaande gevoelens we ons verplaatst naar de jaren veertig, toen Toelichting en Praeadvies op de synodebesluiten ons wilden diets maken dat de Here Zijn Verbond sloot niet met gelovigen en hun zaad, maar slechts met hun uitverkoren zaad.

Biewenga zet de kinderdoop op losse schroeven, als we Gen. 17:7 en Hand. 2:39 zo moeten verstaan. Zijn Gods beloften niet voor al onze kinderen? Was Esau niet een kind van het Verbond, al was hij dan bij Jakob achtergesteld? (Gen. 25: 23).

Als Jozua Israël het beloofde land binnenleidt, worden ze tot de laatste man toe besneden (Jozua 5:7) en ontvangen ze het teken en zegel van het Verbond. Behoorden deze allen niet tot het echte Israël? Volgens Biewenga heeft de Here zich maar met een deel verbonden door Zijn beloften.

En zo wordt in dit artikel afstand gedaan van de winst van de Vrijmaking. Jammer!

Heerjansdam
W. van Veelen

Naschrift:

De redactie bood mij de gelegenheid om te reageren op het door br. Van Veelen naar voren gebrachte: mijn dank daarvoor; ik wil van die geboden gelegenheid graag gebruik maken.

Het eigenlijke punt in geding is dunkt mij niet zozeer de vastheid en betrouwbaarheid van Gods beloften (daar zijn we het onder ons dacht ik wel over eens; en ik herken mijzelf dan ook niet in het verwijt de kinderdoop op losse schroeven te zetten); het gaat veeleer om de vraag naar de verhouding tussen aan de ene kant de beloften van God en aan de andere kant het (on)geloofsantwoord van de mens.

En op dat punt meen ik twee lijnen in de Schrift te ontdekken; de ene is die van de onvoorwaardelijke geldigheid van de beloften van God, los van de vraag naar de menselijke reactie op die beloften. Dat is de lijn die – terecht – in de dertiger en veertiger jaren van deze eeuw sterk is benadrukt tegenover de toen heersende theologie van de veronderstelde wedergeboorte en tegenover de daaruit voortvloeiende kenmerkenprediking.

Maar nu meen ik toch in de Schrift ook nog een andere lijn te vinden. Ik kan me namelijk niet aan de indruk onttrekken dat in de bijbel op een aantal plaatsen het antwoord van de mens (in geloof of ongeloof) een plaats krijgt in de kwaliteit van de belofte zelf. Zeker: het is altijd antwoord, re-actie, in die zin dat het sekundair is, er achteraf bijkomt; de belofte gaat altijd voorop. Maar is het nu niet zo, dat op een aantal

plaatsen die reactie-achteraf om zo te zeggen naar voren gezogen wordt en als het ware in de belofte zelf naar binnen wordt getrokken; op een zodanige wijze dat het menselijk (on)geloofsantwoord aan de kwaliteit van de belofte zelf gaat raken?

Waar vind ik dat dan in mijn bijbel? Nu, allereerst dunkt mij op de onderhavige plaats, in Romeinen 9. Ik kan het niet anders zien dan dat Paulus hier de onverbrekelijkheid van Gods beloften (vers 6a) vastknoopt aan een breuklijn die dwars door het biologische Israël heenloopt.

Voorzichtig en vragenderwijs zou ik ook 2 Petrus 1:10 willen noemen:

„Beijvert u daarom des te meer, broeders, om uw roeping en verkiezing te bevestigen”. Dit woord is niet heel duidelijk, maar lijkt toch te wijzen in de boven door mij aangeduide richting.

Veel duidelijker voor mijn besef zijn twee Schriftwoorden waar het de ongeloofsreactie van de kant van de mens is, die de belofte van God niet onberoerd laat.

Het sterkst is dat het geval in het opmerkelijke oordeelswoord dat de HERE uitspreekt over het huis van de priester Eli, 1 Sam. 2:30:

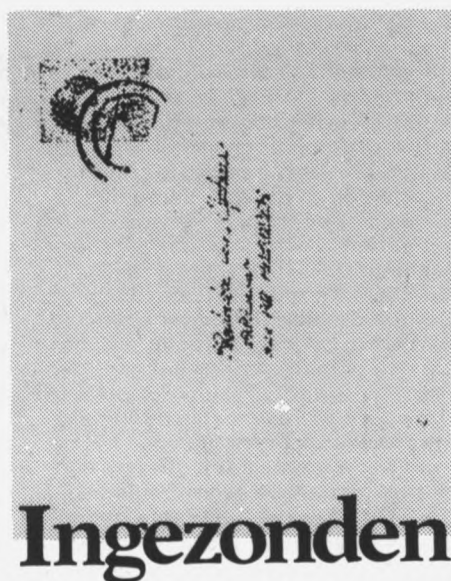
„Daarom, luidt het woord van de HERE, de God van Israël, Ik heb duidelijk gezegd: uw huis en uws vaders huis zullen voor altijd voor mijn aangezicht wandelen, maar nu luidt het woord des HEREN: dit zij verre van Mij! Want wie Mij eren, zal Ik eren, maar wie Mij versmaden, zullen gering geacht worden”.

Een soortgelijk iets, zij het in een conditioneel verband, meen ik te vinden in Deut. 28:68a, waar de HERE zijn volk dreigt terug te brengen *„langs de weg, waarvan Ik u gezegd had: Gij zult die nooit weerzien.”*

Is Gods belofte nu minder vast en betrouwbaar? Nogmaals: dat is voor mijn besef eigenlijk niet in geding. Waar het om gaat is veel meer de vraag naar de plaats van het menselijk (on)geloofsantwoord op het beloftewoord van God.

Ik zou hier als vermoeden willen uitspreken dat de verhouding tussen God en mens meer dynamiek kent, en daarmee ook meer eigen verantwoordelijkheid van de kant van de mens dan wij in het algemeen naar mijn indruk wel geneigd zijn aan te nemen.

M.H.T. Biewenga

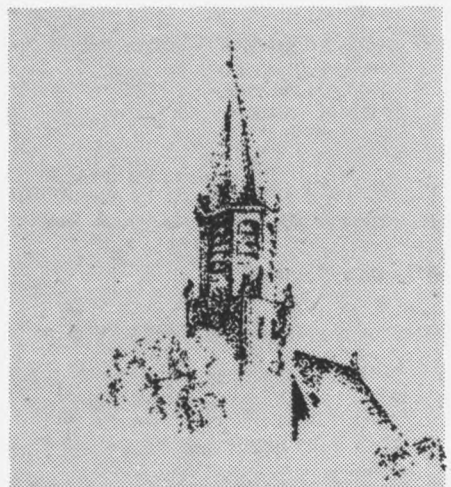

Het echte Israël

Afgezien van het goede in de artikelen van M.H.T. Biewenga in Opbouw van 9 en 23 juni jl. hebben we groot bezwaar tegen een alinea in de eerste bijdrage. We citeren:

„Aan het echte Israël, het geestelijke Israël heeft de Here zich verbonden door Zijn ohverbreekelijke beloften. Dat Israël is het uitverkoren volk van God”.

En in de samenvatting lezen we dat Paulus in Rom. 9 laat zien dat Gods beloften gelden „niet voor het biolo-

Kerknieuws

Theologisch Studie Gezelschap

Het TSG hoopt in het najaar op de volgende data bijeen te komen:
11 september (thema: 'Omgaan met de Schrift');
23 oktober (onderwerp nog niet vastgesteld);
4 december (waarschijnlijk een ochtend over de zending, in aanwezigheid van ds. Wielenga).
Als altijd zijn belangstellende kollega-predikanten van harte welkom. Informatie bij: M.H.T. Biewenga, tel. 05270-16565 of bij J.C. Schaeffer, tel. 055-416737.

16 september 1989 Openlucht-evangelisatiedag in Wapenveld

De evangelisatie-commissie van de Nederlandse Gereformeerde Kerk te Wapenveld ontwikkelt reeds een aantal jaren evangelisatie activiteiten in het dorp, zoals bijvoorbeeld evangelisatiediensten, het afnemen van enquêtes en het verspreiden van folders.

Daarnaast organiseert zij op 16 september a.s. een openlucht-evangelisatiedag op het terrein van de MAVO aan de Klapperdijk te Wapenveld. Bij slechte weersomstandigheden wordt uitgeweken naar het plaatselijke Dorpshuis.

Aan het dagprogramma, wat loopt van 11.00 – 16.30 uur, zullen diverse sprekers en muziekgroepen hun medewerking verlenen, te weten ds. Blokhuis, de heren Brem en Den Besten uit Wapenveld, ds. Van der Veer uit Zwolle en de groep One Name Singers uit Emst, Genesis uit Nunspeet en SIGN uit Epe.

Verder zal er een markt worden gehouden waar diverse christelijke organisaties zich zullen presenteren.

's Avonds om 19.30 uur is er een evangelisatiedienst in het Dorpshuis te Wapenveld met medewerking van ds. Blokhuis en Gert en Hermien Timmerman. Het thema voor deze dag is: 'Ho, stop, sta eens even stil!' Met dit thema wil men de mensen

aan het denken zetten over de vraag op welke levensweg ze wandelen: op de weg zonder God die tot de ondergang leidt of op de weg tot God via de Here Jezus. Op deze laatste weg zal uitdrukkelijk worden gewezen.

Omdat de weg waarop een mens leeft gevolgen heeft voor het eeuwigheid hebben christenen een grote verantwoordelijkheid om de niet-gelovige te wijzen op de Here Jezus al de enige Redder en Verlosser.

U wordt dan ook gevraagd om de voorbereidingen voor deze dag en de dag zelf in uw gebeden te gedenken zodat het evangelie ingang mag vinden in veel harten van mensen die de Here Jezus nog niet kennen. Verder wordt u van harte uitgenodigd op deze dag. En als u komt probeert u dan een niet-gelovige mee te nemen.

Tenslotte wordt meegedeeld dat giften ter ondersteuning van het evangelisatiewerk in het algemeen en voor deze openluchtactiviteit in het bijzonder van harte welkom zijn. Het bankrekeningnummer van de Evangelisatie-Commissie is: 32.65.86601 (RABO) t.n.v. Evangelisatie Commissie van de Ned. Ger. Kerk gironummer van de bank: 864083

Indien u meer informatie over deze dag wenst dan kunt u contact opnemen met de heer F. van Winsum (tel. 05206-79870) of de heer R. Heirbaut (tel. 05206-70319)

Ned. Geref. Kerk van Breukelen

Het adres van de diaconie luidt thans: F. Langeraar, van Lingelaan 130, 3602 PB, Maarssen.
Tel.: 03465-66035

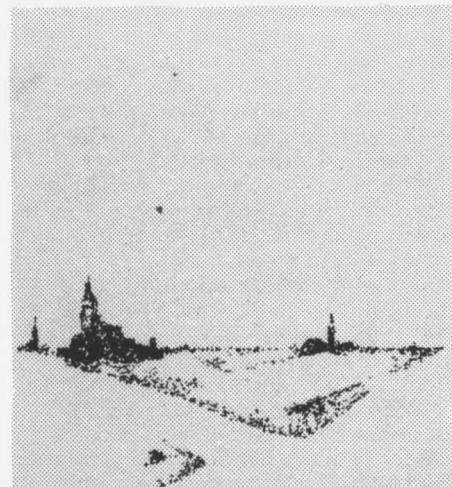
Ned. Geref. Kerk van Alkmaar

Het scribaat berust thans bij: G.P. Jongsma, Kerkuilstraat 28, 1826 BK, Alkmaar. Tel.: 072-618975

Ned. Geref. Kerk van Kampen

Ds J. Bouwa, voorheen predikant van de kerk van Slidrecht, zal op 3 september a.s. in de Nieuwe kerk, Broederweg 34, in de morgendienst van 10.30 uur bevestigd worden tot dienaar des Woords door ds H. Stolk.

In de middagdiensten van 14.45 uur en 17.00 uur zal ds J. Bouma, aldaar zijn intrede doen.

Uit breder kring

Stichting Morgenland-zending

Op dinsdag 5 september a.s. hoopt de Stichting Morgenlandzending in het Kerkelijk centrum 'De Schakel', Oranjelaan 15 te Nijkerk, zijn jaarlijkse ontmoetingsavond te houden. Aanvang 19.30 uur.

Naast de verslagen van het werk, die door de secretaris en de penningsmeester worden gedaan, zullen Prof. Dr. C.G. Baart en Ds. B. Witzier een korte toespraak houden.

Prof. Dr. C.G. Baart, die door de Morgenlandzending in samenwerking met de Gereformeerde Zendingbond in de Ned. Hervormde Kerk als hoogleraar in de Nieuwtestamentische vakken aan de Near East School of Theology in Beiroet beschikbaar is gesteld, zal spreken over zijn werk aan dat instituut. Ds. B. Witzier, bestuurslid van de Stichting Morgenlandzending, zal impressies geven van het bezoek dat hij samen met anderen enige tijd geleden aan Libanon bracht. Tot het bijwonen van deze ontmoetingsavond wordt u hartelijk uitgenodigd.

Comité 'Vrienden van Aix'

(onder auspiciën van het Int. Ref. Verbond afdeling Nederland).

mei 1989

Aan alle 'vrienden van Aix' in Nederland,
Het is met dankbaarheid, dat we als 'Comité Vrienden van Aix' ons opnieuw tot u wenden. Ook in het afgelopen kalenderjaar hebt u ons niet beschaamd. In het totaal ontvingen we van particulieren, kerkeraden (dikwijls via diakonie of kerkeraadsfonds e.d.) en evangelisatiebesturen een bedrag van f 46.269,57. Dat stemt ons tot grote dankbaarheid! Toch wenden we ons dit jaar ook weer tot u in het besef van de dringende noodzakelijkheid om onze steun aan 'Aix' voort te zetten. Nominiaal bedraagt het aantal protestan-

ten in Frankrijk niet meer dan twee procent van de bevolking. Daarvan is niet meer dan een kwart op enigerlei wijze meelevend te noemen. Degenen, die meelevend laten zich lang niet allen brengen onder de noemer 'gereformeerd'. Met andere woorden het draagvlak voor de Vrije Gereformeerde Theologische Fakulteit in Aix-en-Provence is uitermate small!

Daar komt dit jaar een nieuwe zorg bij. Eén van de docenten Prof. Edgar keert aan het einde van de cursus 1988/89 terug naar de Verenigde Staten. Zijn aanwezigheid in Aix werd bekostigd door een van de Amerikaanse kerken. Een nieuwe docent zal ten laste van de fakulteit zelf komen. En dat dan terwijl het huidige budget ternauwernood voldoende is om aan de bestaande verplichtingen te voldoen!

De fakulteit heeft gedurende de 15 jaar van haar bestaan inmiddels haar bestaansrecht duidelijk bewezen. De reformerende invloed begint zich in het Franse kerkelijke leven geleidelijk aan af te tekenen nu steeds meer oud-studenten van de fakulteit hun plaats vinden in de Eglise Reformée de France, in de Eglise Reformé Evangelique Indépendente, en soms ook in (vooralsnog vrije) nieuwe gestichte gemeenten. De cursus 1988/89 telde 55 studenten, waarvan 22 in het eerste jaar.

Het is derhalve met vrijmoedigheid, dat we ook dit jaar weer een beroep op u doen om uw steun te continueren of als u er echter nog niet toe kwam de fakulteit te steunen dit nu wel te doen!

U kunt uw bijdrage storten op één van de aan de ommezijde vermelde post-rekeningnummers.

De Koning der kerk zet Zijn arbeid ook in Frankrijk voort! Wij mogen daarin nog mede-arbeiders zijn. Zegene God Zijn kerk in het land waarin eenmaal de reformatie een grote vlucht nam en Hij stelde de fakulteit tot een middel in Zijn hand om opnieuw reformerend bezig te zijn

Ook u de zegen Gods toewensend,
Het comité 'vrienden van Aix'

ds. P. Kolijn, voorzitter
drs. A. Kroon, secretaris
M. v.d. Linden-Westhoeve,
penningmeester
Mr. Ds. B.C. Carp
drs. A.G. den Houting
dr. B. Wentsel
ds. J. Westerink

*„Want ik ben verzekerd, dat noch dood noch leven,
noch engelen noch machten, noch heden noch
toekomst, noch krachten, noch hoogte noch
diepte, noch enig ander schepsel ons zal kunnen
scheiden van de liefde Gods, welke is in Christus
Jezus, onze Here.“*

Romeinen 8 : 38 en 39

De Heere nam tot Zich in Zijn Heerlijkheid mijn lieve man, onze zorgzame vader en opa

PIETER VAN LANGEVELDE

op de leeftijd van 73 jaar.

Emmeloord: C.J. van Langevelde-Catsman

Emmeloord: Ans van der Kamp-van
Langevelde

Bert van der Kamp
Gerwin, Pieter-Frank, Rutger
en Joryn

Gelukspan
(Bophuthatswana): Addie de Jonge-van
Langevelde

Maarten de Jonge
Reinout, Maarten en Michiel

Leeuwarden: Ab van Langevelde
Paulien, Pieter en Christiaan

Heerenveen: Ineke van Langevelde
Ede: Pieter van Langevelde

Amsterdam: Izak van Langevelde

21 augustus 1989
Zwarthezeestraat 28
8303 EW Emmeloord.

De begrafenis heeft inmiddels plaatsgehad.

*Ik zal met vreugd in 't huis des Heeren gaan.
Om daar met lof Uw grote naam te danken.
Psalm 116 vers 11*

In Jezus ontslapen mijn lieve vrouw, onze moeder, groot- en overgrootmoeder

ANGENIETJE ALIDA VAN DER NEUT-VEENVLIET

Zij werd 77 jaar.

Breukelen: H. van der Neut

Krommenie: Eef Pot-van der Neut

't Goy: Joop en Nan Boender-
van der Neut

Zwaag: Jan en Renny van der
Neut-Westra

Nieuwegein: Kees en Mary van der
Neut-van Tuyl

Houten: Henk van der Neut

Blokker: Gerrit en Elly van der
Neut-Roos

Gouda: Josef en Ans Schröder-
van der Neut

Kleinkinderen en
achterkleinkinderen

19 augustus 1989
Willem Torckstraat 11
3621 XH Breukelen

Liever geen bezoek aan huis

Een dienst van Woord en Gebed is gehouden woensdag 23 augustus in de Nederlands Gereformeerde Kerk waarna de begrafenis heeft plaatsgevonden op de Nieuwe Algemene Begraafplaats te Breukelen.